

Het archeologisch onderzoek in het Locutorium van de abdij van Park (Heverlee)

Opdrachtgever: Building NV
vzw Abdij van 't Park

Februari 2007-september 2008

Caroline Vandegehuchte (bouwhistorica)

Charlotte Fexer (kunsthistorica)

Maarten Smeets (archeoloog)

Marc Coenen (veldtechnicus)

Vergunningsnummer: 2007/5

Datum aanvraag: 16/01/2007

Naam aanvrager: Maarten Smeets

Naam site: Locutorium – Abdij van Park (Heverlee)

INHOUDSTAFEL

Inhoudstafel	p. 1
Inleiding	p. 3
Hoofdstuk 1 Het historisch kader	p. 4
1.1 Politieke en religieuze achtergrond	p. 4
1.1.1 Godfried I met de Baard (1095-1139)	p. 4
1.1.2 De Heilige Norbertus van Gennep (1080-1134)	p. 5
1.1.3 Een gunstig klimaat	p. 6
1.2 De stichting	p. 7
1.3 De Parkabdij in de middeleeuwen	p. 7
1.4 Andere tijden, nieuwe zeden	p. 9
Hoofdstuk 2 Iconografie van het Locutorium	p. 12
2.1 De 17 ^{de} eeuwse voorganger	p. 12
2.2 Het Locutorium na 1718	p. 17
Hoofdstuk 3 Beschrijving van de archeologische resten	p. 21
3.1 Methodologie en problematiek van het onderzoek	p. 21
3.2 Beschrijving van de archeologisch lagen en sporen	p. 24
3.2.1 Inleiding: de Harris-matrix	p. 24
3.2.2 De sporen in het westelijk perceel	p. 27
3.2.3 De sporen in het middelste perceel	p. 39
3.2.4 De sporen in het oostelijk perceel	p. 51
3.2.5 Besluit	p. 59
3.3 De chronologie	p. 59
3.4 Interpretatie van de sporen	p. 65

Bijlagen

1. Foto-inventaris
2. Vondsteninventaris
3. Dateringsrapport
4. Steendeterminaties
5. Profieltekeningen
6. Grondplannen

INLEIDING

In februari 2007 werd begonnen met de restauratie van het Locutorium of ‘spreekhuis’ van de abdij van Park. De functie van het gebouw zal in de huidige ontsluitingsplannen van de abdij grondig van functie veranderen. De hele ontsluiting van de abdij zal gebeuren vanuit dit gebouw dat een onthaalfunctie krijgt.

Om te voldoen aan de huidige standaarden en normen dienen een aantal voorzieningen aanwezig te zijn, waarvoor in het huidige bouwvolume geen plaats was. Daarom werd beslist om het (niet onderkelderde) gebouw te voorzien van een kelder waarvan de vloerplaat zich ongeveer 3,5 m onder het oorspronkelijke loopniveau in het gebouw bevindt.

Uiteraard zou hiermee het volledige bodemarchief verdwijnen van een gebouw en plaats met een rijke geschiedenis. Daarom was een archeologische begeleiding van de werken noodzakelijk. Het archeologisch onderzoek moest steeds zeer kort op de bal spelen, want éénmaal een stuk was uitgegraven, moest de onderschoeiing van de muren (die uiteraard niet tot 3,5 m diepte gefundeerd waren) snel daarna kunnen gebeuren om instortingsgevaar te voorkomen.

In opdracht van de hoofdaannemer Building NV voerde Studiebureau Monumentenzorg bvba het archeologisch onderzoek uit. Het terreinwerk werd vooral uitgevoerd door Maarten Smeets (archeoloog) en Marc Coenen (veldtechnicus) met ondersteuning van de ploeg arbeiders van Building NV. De opvolging van het onderzoek gebeurde namens het Agentschap R-O Vlaanderen, Onroerend Erfgoed door de erfgoedconsulente archeologie Els Patrouille.

In het voorliggende rapport zullen niet alleen de archeologische resten besproken worden, maar worden de vondsten ook in hun historisch kader geplaatst en wordt een overzicht gegeven van de iconografie van het Locutorium. Een aantal van deze gegevens zijn ongetwijfeld al in andere onderzoeksrapporten, besteld door de bouwheer, verwerkt, maar er werd hier voor gekozen om het archeologisch onderzoek te kaderen en zo als het ware als een afgewerkt geheel te kunnen presenteren.

HOOFDSTUK 1 HET HISTORISCH KADER

1.1 Politieke en religieuze achtergrond

1.1.1 Godfried I met de Baard (1095-1139)

Tussen 1095 en 1139 beheerst graaf Godfried I met de Baard het politieke leven in Leuven. Na zijn hulp aan de Salische keizer Hendrik IV bij een opstand tegen diens vader, verkreeg Godfried in 1106 de titel van hertog van Neder-Lotharingen. Hoewel de titel al veel van haar glans had verloren, was ze territoriaal gezien erg belangrijk aangezien eraan het bezit was verbonden van de oude Karolingische heerlijkheid Herstal, de Karolingische keizersstad Aken en de mark Antwerpen. Verder wist Godfried zijn gebieden nog uit te breiden met onder andere de graafschappen Graven en Bruningerode en verkreeg hij de voogdij over Gembloers.

Anoniem 18de eeuwse schilderij van Godfried I met de Baard. Op de achtergrond is de Parkabdij afgebeeld.

Godfried I had een duidelijke politiek die erop gericht was te komen tot een beter bestuurbaar kerngebied met een gelijkmatige(re) bevolking en een evenwichtige bedrijvigheid. Leuven speelde in dit alles een centrale rol als hoofdstad van het graafschap. Godfried I besteedde uitgebreid aandacht aan Midden-Brabant om zo de bestaande handels- en bevolkingsconcentraties in het westen en het oosten met elkaar te verbinden. Een middel om de bedrijvigheid te verhogen in deze gebieden was de stichting van nieuwe of de begunstiging van bestaande kloosters.

De Premonstratenzerabdij van Park (1129) en de Benedictijnerpriorij van Vlierbeek (1125) zorgden door hun economische, pastorale en intellectuele bedrijvigheid voor een activering van het Leuvense centrum en het ommeland¹.

1.1.2 De Heilige Norbertus van Gennep (1080-1134)

Norbertus, afkomstig uit een vooraanstaande familie uit het hertogdom Kleef in het Rijnland, was gewend aan het weelderige en weinig religieuze leven aan het hof van keizer Hendrik IV toen hij in 1115 een visioen kreeg en daarna een leven van onthechting ging leiden. Omstreeks 1100 was er een klimaat waarin geprobeerd werd de kerk te zuiveren en het religieus leven te verdiepen en te vernieuwen.

Norbertus werd door de Keulse aartsbisschop gewijd en zwierf daarna rond als predikant van het woord. Als voorbeeld voor velen, kon paus Calixtus II hem pas na lang aandringen overhalen de winter van 1119 door te brengen in een verlaten benedictijnerpriorij in de dichtbeboste vallei van Prémontré, nabij Laon.

In navolging van de jonge cisterciënzerorde vormde Norbertus samen met een aantal medestanders een gemeenschap. Hierbij stond een communautair leven centraal met het evangelie als leidraad. Norbertus koos de regel van de Heilige Augustinus. In tegenstelling tot andere ordes (zoals de cisterciënzers en de kartuizers) leidde hij geen uitsluitend contemplatief leven, maar combineerde hij het strenge kloosterleven met apostolaat. Norbertus hoopte dat dit

¹ Van Uytven 1980: 55-57.

actieve optreden kon bijdragen tot de duurzame gezondmaking van een al te institutioneel functionerende kerk.

Zelf trok Norbertus rond in Frankrijk en Duitsland, maar ook in de Zuidelijke Nederlanden. In 1126 moest Norbertus de taak van bisschop van Maagdenburg op zich nemen, waar hij in 1134 ook stierf en begraven werd.

Prémontré was ondertussen verder uitgegroeid en groepen zwermden van daar uit om nieuwe kloosters te stichten over geheel West-Europa. Nog voor 1150 kwamen in de Zuidelijke Nederlanden achttien abdijen of priorijen tot stand. Dit gebeurde telkens op verzoek en met de steun van de lokale adel. In 1121 werd in Floreffe (graafschap Namen) de eerste gemeenschap gesticht. De oudste Brabantse stichting is de Sint-Michielsabdij te Antwerpen (1124), gevolgd door Grimbergen (ca. 1128), Park (1129), Heillisse (1129-1131), Tongerlo (na 1130), Averbode (1131-1135) en Dielegem (1140)².

1.1.3 Een gunstig klimaat

Godfried I (sinds 1106 hertog van Brabant) wilde de handels- en bevolkingsconcentraties in het oosten en westen meer met elkaar verbinden om zo een beter bestuur in zijn kerngebied uit te kunnen voeren. De aard van de nieuwe orde van Norbertus sloot hier zeer goed op aan en omwille van de vele stichtingen in het hertogdom Brabant wordt het soms ook wel het “land der premonstratenzers” genoemd.

De orde zette zich mee in voor de zielenzorg van de bevolking. Van de abdijen werd verwacht dat zij, op een ogenblik dat de parochies in de steden en op het platteland sterk aangroeiden, de religieuze infrastructuur van het hertogdom mee hielpen uitbouwen.

Daarnaast kenden de stichters/schenkers de sociale en economische waarde van de abdijen met hun gastvrijheid en dienstbetoon en hun rol bij de verhoging van de welvaart door de ontginning van bossen en het opvoeren van de agrarische activiteit³.

² Smeyers 1979: 5-7.

³ Smeyers 1979: 7. Van Uytven 1980: 57.

1.2 De stichting

In 1129 schonk Godfried I zijn jachtwarande ten zuidoosten van Leuven aan Walterus, gezelschap van Norbertus en abt van de in 1124 vanuit Prémontré gestichte Sint-Martinusabdij te Laon. Naar aanleiding van deze schenking stond Teytdelinus, meier te Leuven, een molen met aanpalende gronden af.

De oprichtingsakte dateert uit 1129, maar toch wordt er van uitgegaan dat er zich het jaar daarvoor al enkele religieuzen uit de Sint-Martinusabdij ter plaatse bevonden. Alexander van Gulik, bisschop van Luik, bevestigde in 1131 de nieuwe stichting en stond toe dat de kerk ter ere van Maria werd opgericht. Eénmaal het aantal van twaalf religieuzen zou worden overschreden, werd de nieuwe abdij ook onafhankelijk van haar moederabdij te Laon en kon de gemeenschap een eigen abt kiezen. Al in 1132 werd aan deze laatste voorwaarde voldaan, en werd Simon de Saint-Maurice tot eerste abt verkozen.

Bisschop Alberto II van Luik keurde in 1139 op zijn beurt de stichting en de privileges van de abdij goed. In 1142 werd hij hierin gevolgd door paus Innocentius II en in 1144 door paus Eugenius III. In 1154 verkreeg de abdij een belangrijke voogdijprivilegie van keizer Frederik Barbarossa. Hij verleende voorrechten aan de abdij en bekrachtigde haar bezit. Frederik nam de abdij uitdrukkelijk onder zijn bescherming en wees de hertog van Brabant aan als eeuwige voogd en voorspreker. Deze privileges en oorkondes zorgden voor een officiële erkenning en een stevige juridische basis⁴.

1.3 De Parkabdij in de middeleeuwen⁵

Over de 12de en 13de eeuw zijn weinig bronnen bewaard gebleven voor de abdij van Park. Het klooster werd in deze periode georganiseerd en uitgebouwd en kwam ongetwijfeld al tot een zekere bloei. De abdij sloot zich niet af van de buitenwereld, maar verwierf verschillende

⁴ Smeyers 1979: 8-11.

⁵ Smeyers 1979: 12-21. Van Uytven 1980: 106-109.

parochies en landbouwdomeinen. Zowel de wereldlijke als de geestelijke overheden deden ook regelmatig een beroep op de abten voor de bemiddeling in conflicten.

Voorspoed was een noodzakelijke vereiste voor het onderhoud van de abdijbevolking en maakte de materiële uitbouw van de abdij mogelijk. Vooral de 13de eeuw bleek een periode met veel en grote bouwactiviteit.

In 1226 werd onder abt Ywanus van Bierbeek begonnen met de bouw van een nieuwe monumentale kloosterkerk. Al in 1228 werd het deel met koor en dwarsbeuk ingewijd. Gedurende de hele 13de eeuw werd verder gebouwd aan de abdijskerk en de aanvang van de bouw van het schip (met twee zijbeuken) valt omstreeks 1280 onder het abbatiaat van Alardus van Tervuren. Bij de bouw van de meest westelijke travee van het schip verschijnen ook enkele gotische invloeden (spitsboogvormige scheidsarcaden, kruis- en kruisribbengewelven). De toegang tot de gewelven van de kerk was volgens Van Uytven mogelijk via een traptoren tegen de noordwestelijke hoek van de kerk⁶, maar de traptoren die hier nu staat is in alle geval van een latere datum (15de eeuw) en een oudere toren werd tijdens de opgravingen niet blootgelegd. Ondanks ingrijpende verbouwingen doorheen de tijd, zijn nog veel elementen van dit gebouw in romaanse bouwstijl herkenbaar.

In de jaren '20 van de 13de eeuw was men ook begonnen met de bouw van het kloosterpand in vroeg gotische stijl. Onder het abbatiaat van Alardus van Tervuren werden tussen 1281 en 1287 de wasserij, een kleermakersatelier en de prelatur opgetrokken. De Sint-Janspoort uit het begin van de 14de eeuw was de plaats waar wekelijks voedsel werd uitgedeeld.

Omstreeks 1300 bereikte de abdij van Park een hoogtepunt. De stichting was tot volle wasdom gekomen. Door diverse geschiedschrijvers werd de 14de eeuw gezien als een periode van stilstand of zelfs neergang. Redenen hiervoor waren het niet strikt naleven van het principe van de verzaking van alle persoonlijk bezit, de scheiding tussen de inkomsten van de abt en die van het convent, en de relatief korte regeerperioden van de verschillende abten. Ook natuurrampen en misoogsten zorgen voor een terugval van de rijkdom en meermaals moeten grote sommen geld betaald worden voor allerlei belastingen en steun aan de landsheren.

⁶ Van Uytven 1980: 106.

In het begin van de 15de eeuw verbeterde de situatie terug. Abt Gerardus van Goetsenhoven werd in 1416 benoemd tot aartschapelaan van de hertogen van Brabant. Hierdoor kon de abt (maar ook zijn opvolgers) een invloed uitoefenen op de landsheren. De politieke macht van de abten van de Parkabdij gaat ook terug op het abbatiaat van Gerardus van Goetsenhoven, die zetelde in de Staten van Brabant.

Op 5 juli 1462 werd Theodoor van Tuldel rechtstreeks door paus Pius II aangesteld tot abt van de Parkabdij en werd zijn waardigheid verhoogd door hem het recht van de *pontificalia* te verlenen. Van Tuldel wist te bekomen dat verschillende lasten werden afgeschaft en kon ook vermijden dat in de abdij een commendatair abt zou worden geïnstalleerd.

1.4 Andere tijden, nieuwe zeden⁷

In 1515 werd Ambrosius van Engelen de nieuwe abt. Met hem deden de frivole vormen van de renaissance hun intrede. Hij leefde als een prins van de nieuwe tijd, omringd door een uitgebreide hofhouding.

Lodewijk van den Berghe volgde in 1543 van Engelen op en legde zich meer toe op de hervormingen van het religieuze leven. De commende en de godsdienstoorlogen hadden grote onrust verwekt en het privé-bezit had zelfs het communautair leven in gevaar gebracht. Van den Berghe herstelde het regulier leven en de armoedebeleving door onder andere het afschaffen van de scheiding van inkomsten tussen de prelaat en de gemeenschap. Ook streefde hij naar het verhogen van het intellectuele peil van zijn kanunniken.

Gedurende de tweede helft van de 16de eeuw werd de abdij meermaals verstoord door militaire acties van zowel Spaanse troepen als de troepen van Willem van Oranje. In 1577 moesten de religieuzen de Parkabdij zelfs een tijdlang ontvluchten. Abt Ambrosius Loots koos in de strijd met de Spanjaarden de kant van het volk en steunde aanvankelijk Willem van Oranje. Nadat hij was moeten vluchten naar Luik, kwam er een verzoening in 1580, maar de politieke rol van de abten van de Parkabdij was hierna lange tijd uitgespeeld.

⁷ Smeyers 1979: 21-34.

In het begin van de 17de eeuw werd Johannes Drussius tot abt benoemd. De abdij kende onder zijn beheer een grote heropbloei. Niet alleen binnen zijn eigen abdij, maar ver erbuiten werd hij met allerlei delicate opdrachten belast.

Johannes Masius volgde Dussius onder moeilijke omstandigheden in 1635 op. Frans-Hollandse legers die in de buurt van de abdij verbleven zorgden ervoor dat de religieuzen zich moesten terugtrekken in hun refuge en het daaropvolgende jaar stierven elf kanunniken tijdens een pestepidemie. Toch ontplooidde zich onder zijn abbatiaat een grote bouwnijverheid.

Libertus de Pape wordt door diverse historici als de grootste abt benoemd omwille van zijn kwaliteiten als administrator, politicus en bouwheer. In de ban van de barok heeft de Pape zijn abdij een nieuw uitzicht gegeven. Hij herbouwde het landbouwcomplex en deed een grote tiendenschuur optrekken in bak- en zandsteen. Van groter belang nog waren de herinrichting van de bibliotheek en de refter.

Paulus de Bruyn werd abt in 1702 en werd vanaf het begin van zijn abbatiaat geconfronteerd met de ongemakken van de Spaanse successie-oorlog. Op het einde van zijn abbatiaat werd in 1718 het Locutorium, in het verlengde van de abdijkerk, gebouwd.

Dankzij onder andere grotere landbouwopbrengsten kon abt Hieronymus de Waerseggere vanaf 1722 radicale aanpassingen aan de gebouwen laten doorvoeren. De Sint-Jans- en de Norbertuspoorten werden hernieuwd in Lodewijk XV stijl. Daarop werd het provisorienhuis aangepakt en het abtskwartier herbouwd. Langs twee zijden van het abtskwartier werd een groot terras aangelegd. De abt had ook plannen om de kerk opnieuw in te richten. Alle romaanse elementen verdwenen door verbouwingen of achter het pleister- of stucwerk en het geheel kreeg een eigentijdse inkleding. Abt de Waerseggere was de laatste grote bouwheer in de Parkabdij. Op hem slaat nog wel het meeste het oude gezegde: de paters van Tongerlo, de boeren van Postel, de heren van Averbode, maar ... de prinsen van Park.

De verdere 18de eeuw gebeurden er geen schokkende gebeurtenissen en ging het leven zijn gewone gang tot op het einde van de 18de eeuw de Franse Revolutie uitbrak en de abdij in 1796 werd opgeheven. Enkele van de kanunniken wisten op 16 maart 1797 hun abdij terug te kopen, maar grote delen van de onroerende goederen werden verkocht en gingen zo verloren voor de abdij.

Na een moeilijke periode in het begin van de 19de eeuw, was 11 juli 1836 weer een hoogdag voor de abdij van Park. Een nieuwe gemeenschap werd immers gevormd en de overste kon de mis in de kloosterkerk opdragen en vervolgens in de kapittelzaal het bisschoppelijk decreet voorlezen van de heroprichting van de abdij.

Ook nu nog leeft er een, weliswaar afgeslankte, kloostergemeenschap van kanunniken, lekenbroeders en buitenheren volgens de oude tradities in de abdij van Park. Delen van de abdij werden aan de stad Leuven in erfpacht gegeven, andere delen zijn nog steeds in het beheer van de gemeenschap.

De oude luister van de abdij wordt stilaan hersteld en men is bezig met een grondige restauratie van de verschillende abdijgebouwen.

HOOFDSTUK 2 ICONOGRAFIE VAN HET LOCUTORIUM

Naar aanleiding van de open monumentendag van 2003 werd in de abdij van Park een overzichtstentoonstelling gehouden van de beschikbare iconografie. Ook in zijn eindrapport over het Locutorium bespreekt Johan Grootaers enkele iconografische bronnen⁸.

Slechts een aantal van de iconografische bronnen worden hier besproken, en dan nog enkel degene die interessant zijn om een beeld te krijgen van de verschillende bouwfases van het Locutorium, want hoewel het huidige Locutorium uit 1718 dateert, tonen oudere iconografische bronnen de aanwezigheid van een ouder gebouw op deze plaats aan.

2.1 De 17de eeuwse voorganger

Volgens Johan Grootaers is de oudste bron waarop de voorganger van het huidige Locutorium voorkomt een **gravure van J.B. Gramaye uit 1610**. Volgens hem is *“vlak naast de westgevel van de abdijkerk een glimp op te vangen van een getrapte kopgevel, een gebouw met de noklijn identiek als het bestaande Locutorium gesitueerd op het einde van de westvleugel”*⁹.

Toch lijkt ons dit voorbarig. De tekening is helemaal niet duidelijk. De zuidelijke zone van de westelijke kerkmuur is op deze tekening nog zichtbaar, terwijl dit niet meer het geval is bij een latere tekening uit 1649 waar dit oudere gebouw wel zeker op staat afgebeeld. Op de tweede gravure, getekend vanuit een andere hoek, is op de locatie van dit oudere gebouw geen uitspringende muur te zien.

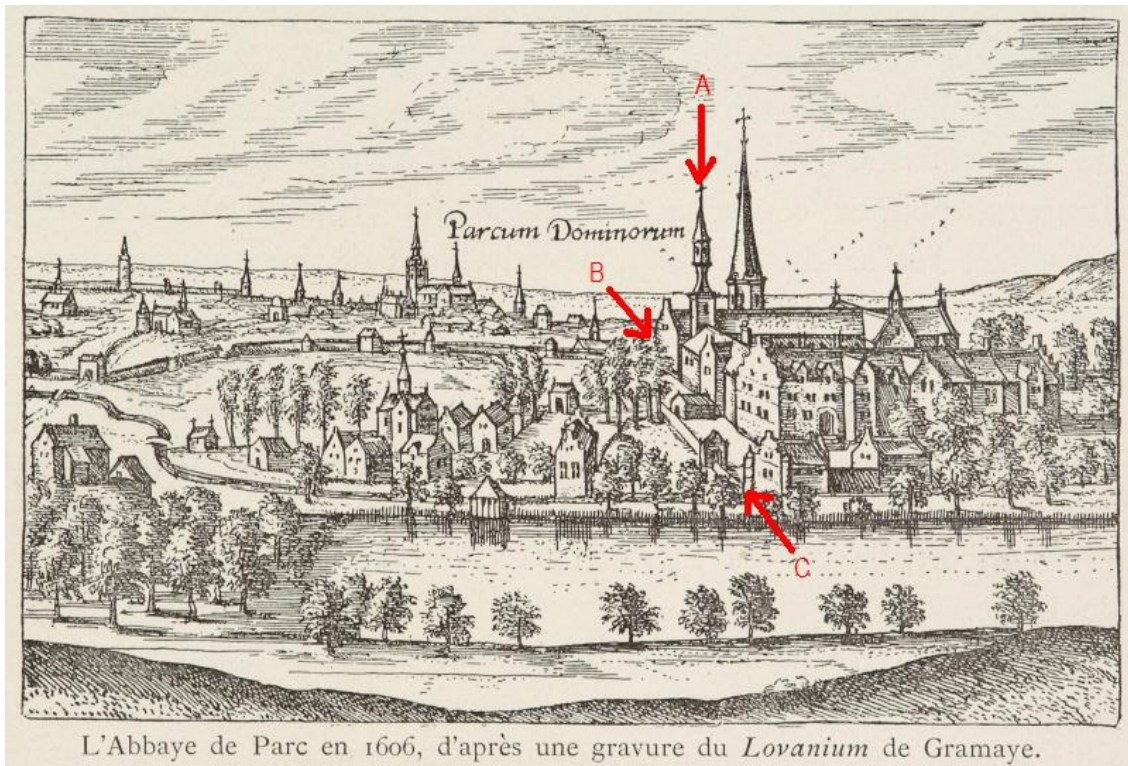
Wel duidelijk waarneembaar op de twee gravures van J.B.Gramaye is de deels nog aanwezige traptoren die in de hoek tussen de kerk en de westvleugel van het kloosterpand werd gebouwd. Verondersteld wordt dat dit de uurwerktoren uit 1479 is die onder abt Theodoor van Tuldal werd opgetrokken. De toren heeft een peervormige spits die beduidend hoger dan de nok van de westvleugel van het kloosterpand uitsteekt.

⁸ Grootaers z.d. en Baisier & Van Lani 2003.

⁹ Grootaers z.d.: 23.

Gravure van Gramaye met aanduiding van de 15de eeuwse uurwerktoren (A). De zone waar zich het huidige Locutorium bevindt is aangeduid met B.

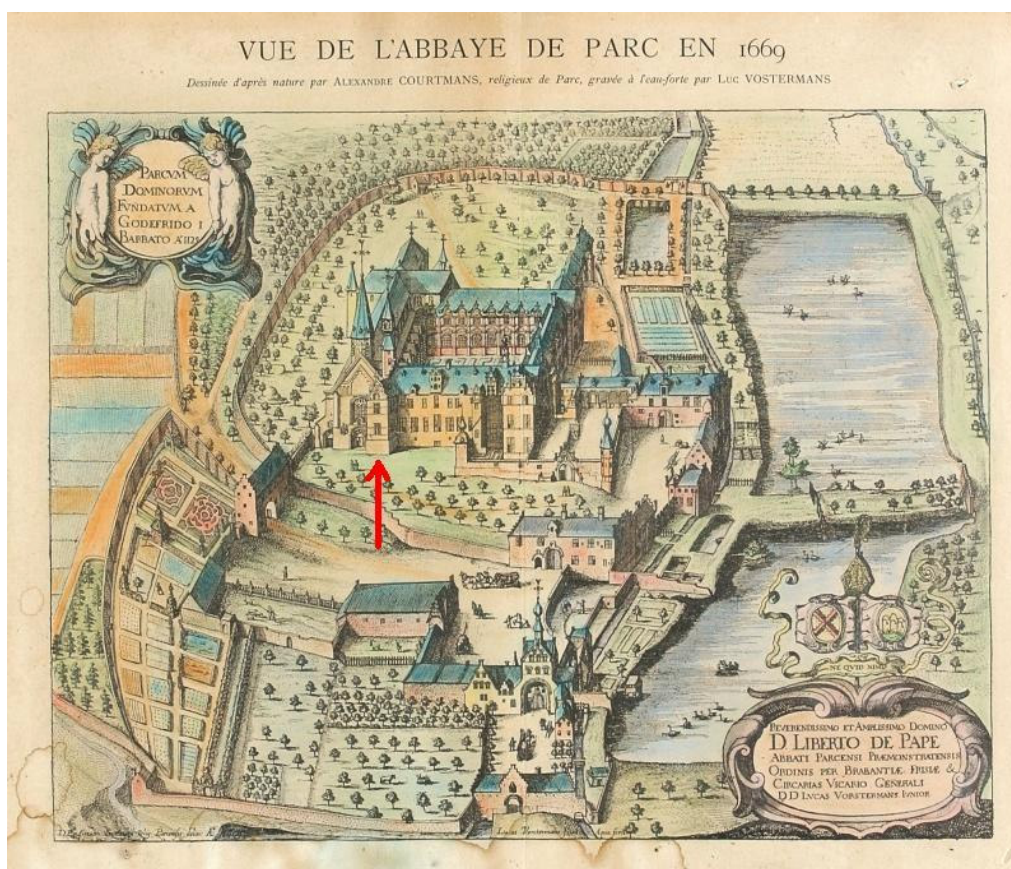

Gravure van Gramaye met aanduiding van de 15de eeuwse uurwerktoren (A). De zone waar zich het huidige Locutorium bevindt is aangeduid met B. Het wegje dat in de richting van de kerk loopt is aangeduid met C.

Op de tweede gravure is wel zichtbaar dat er zich parallel met de gevel van de westelijke vleugel van het kloosterpand een wegje bevond. Van een eventuele kloostermuur met doorgang ter hoogte van het huidige Locutorium is niets geweten omdat hier enkele bomen het achterliggende terrein verbergen. Aan het begin van het wegje is wel een poortdoorgang getekend.

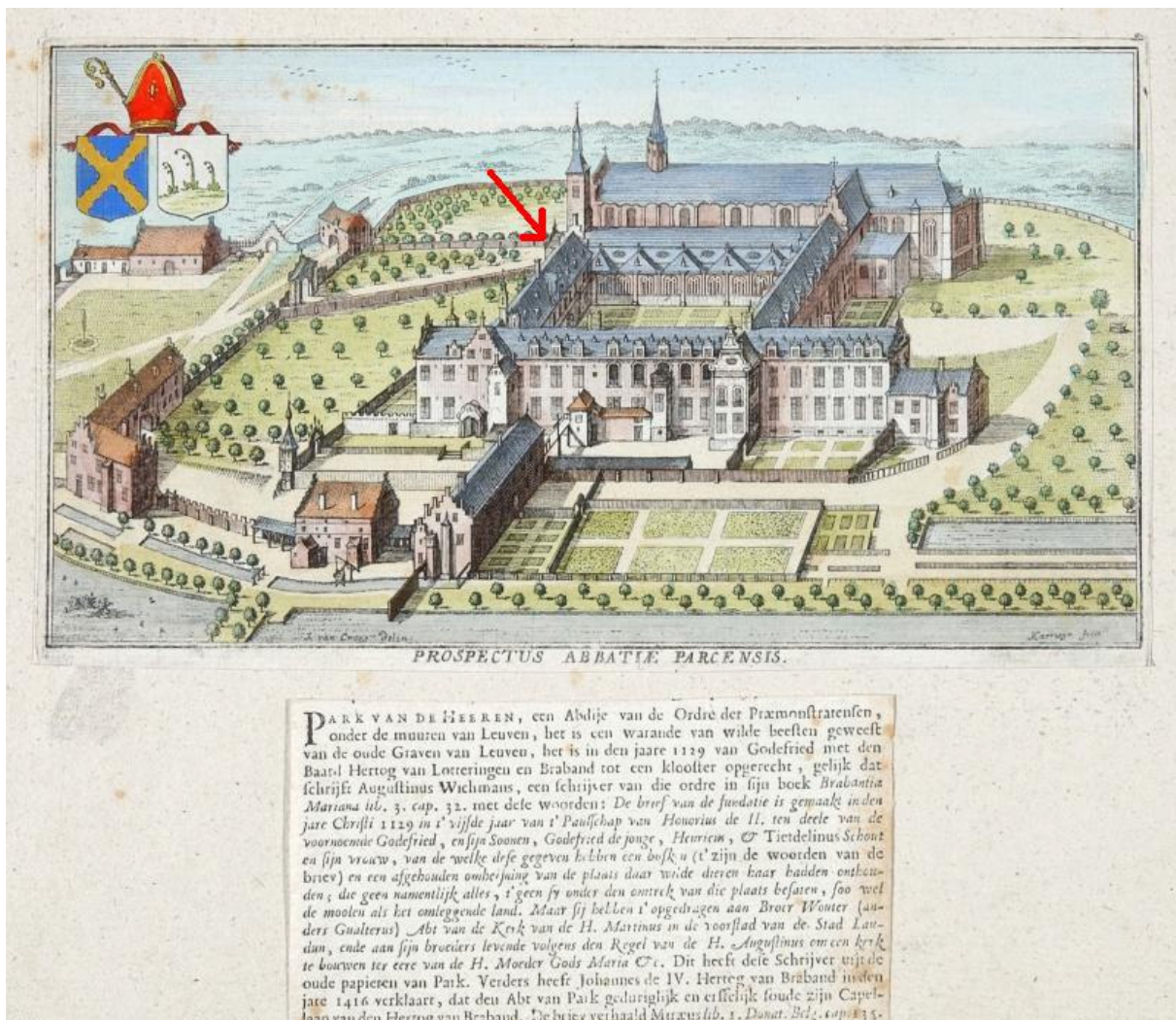
In **1649** publiceerde **L. Vostermans** een **gravure** van de Parkabdij. Hierop is heel duidelijk een ouder en kleiner gebouw herkenbaar. Het gebouw heeft twee bouwlagen met telkens één kruisvenster per bouwlaag en een topgevel met voluten-onderregister en driehoekig fronton. Enkele over het gebouw doorlopende banden suggereren het gebruik van natuurstenen speklagen. De uurwerktoren steekt hoog boven het gebouw uit.

De zone voor de abdijkerk en het oudere gebouw is voorgesteld als boomgaard. Muren binnen deze zone zijn niet afgebeeld.

Ingekleurde gravure van L. Vostermans met aanduiding van de 17de eeuwse voorloper van het huidige Locutorium. In de hoofding van deze heruitgegeven prent is foutief de datum 1669 vermeld.

Na 1663 wordt door Harrewijn een gravure gemaakt van het kloosterdomein. Hierop is de uurwerktoren te zien. Van het oudere gebouw is, omwille van de hoek waaruit getekend werd, weinig te zien. Wel is in de muur tussen de Norbertuspoort en het provisorienhuis een poort aangebracht waarlangs bezoekers naar de westelijke ingang van de abdijkerk konden gaan. Langs dit pad is een nieuwe muur verschenen tot tegen het oudere gebouw op de plaats van het huidige Locutorium. Doorgangen in deze muur zijn niet afgebeeld. Vermoedelijk had het oudere gebouw dezelfde functie als het huidige Locutorium of spreekhuis.

Ingekleurde gravure van Harrewijn. De westelijke kopgevel van het 17de eeuwse gebouw is aangeduid.

Ook op enkele tekeningen uit het **kaartboek van landmeters Joris en Willem Subil van 1665** staat de muur in het verlengde van het oudere gebouw afgebeeld. Het gebouw zelf en de

uurwerktoren zijn schematisch voorgesteld en lijken naast elkaar te staan in plaats van in elkaars verlengde. Dit komt evenwel niet overeen met de werkelijke situatie al is het niet ongebruikelijk om zo alle gebouwen beter voor te kunnen stellen.

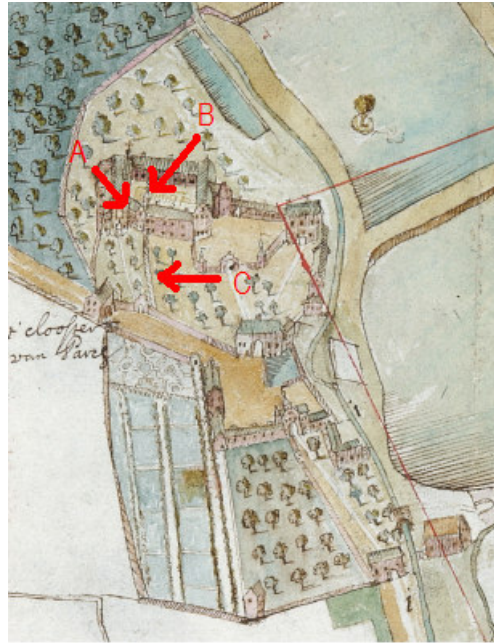

Detail van een tekening uit het kaartboek van Joris en Willem Subil. Op de tekening zijn de 17de eeuwse voorloper van het Locutorium (A), de uurwerktoren (B) en een muur (C) in het verlengde van het 17de eeuwse gebouw aangeduid.

De oudste tekening waarop de voorloper van het huidige Locutorium staat afgebeeld is een **kopie uit 1680 van een landmeterskaart uit 1617**, al is het niet helemaal duidelijk of het om een exacte kopie gaat dan wel of er latere aanpassingen op zijn aangebracht. Vooral opvallend is hierbij de aanwezigheid van een muur in het verlengde van het gebouw, die pas op de gravure van Harrewijn na 1663 verschijnt.

Op deze tekening is naast de westelijke vleugel van het kloosterpand een bouwvolume te zien dat een beetje uitspringt ten opzichte van de westvleugel. Dit gebouw bestaat uit twee bouwlagen met twee vensters per bouwlaag. Details van de topgevel zijn niet duidelijk herkenbaar, behalve een centrale vensteropening.

Ongeveer in het verlengde van het gebouw is een muur te zien die toeloopt naar de muur tussen de Norbertuspoort en het provisorienhuis. Langs deze muur loopt een pad naar de westelijke ingang van de abdijkerk.

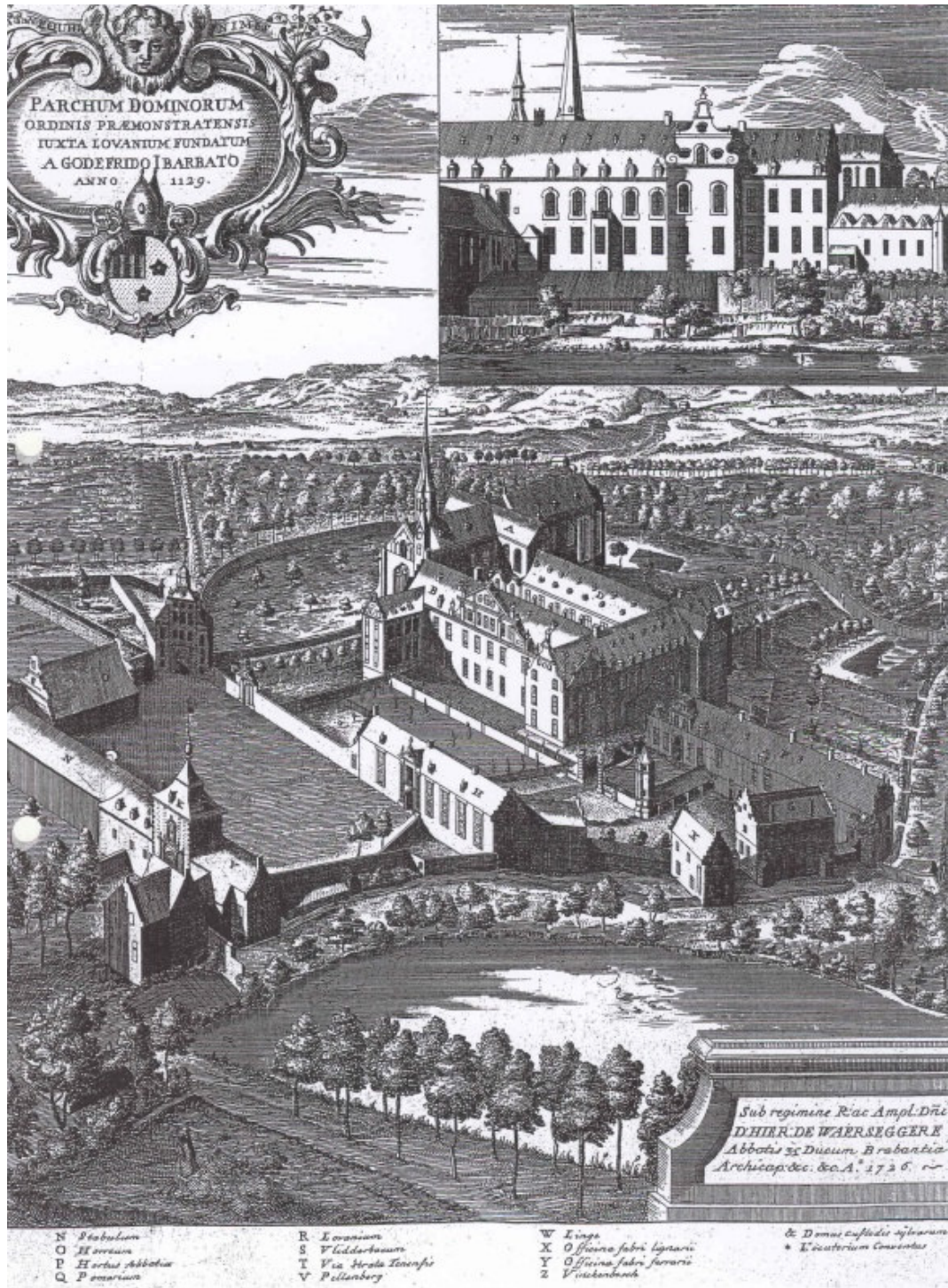
Detail uit de kopie (1680) van het landmetersboek uit 1617. Op deze tekening zijn de 17de eeuwse voorloper van het Locutorium (A), de uurwerktoren (B) en een muur (C) in het verlengde van het 17de eeuwse gebouw aangeduid.

2.2 Het Locutorium na 1718

De laatste grote bouwcampagne in de Parkabdij vond plaats onder abt Hieronymus de Waerseggere (1719-1730). Echter het jaar voor hij zijn abbatiaat begint wordt het huidige Locutorium opgetrokken.

De eerste **gravure** die de nieuwe situatie weergeeft is die van **A.Sanderus uit 1726**. Het Locutorium dat daarop staat afgebeeld komt grotendeels overeen met de huidige situatie. De deur in de zuidgevel is op deze gravure niet aanwezig. Het dak van de westelijke vleugel van het kloosterpand is anders getekend dan de huidige situatie en ook de uurwerktoren is op dit moment nog zichtbaar. In 1728 werd onder abt de Waerseggere begonnen met de verbouwingen van de romaanse abdijkerk. De afwerking van de huidige klokkentoren werd in 1730 voltooid. Vermoedelijk zijn hierna de resten van de oude uurwerktoren in het Locutorium ingewerkt en vonden ook reeds twaalf jaar na de bouw van het Locutorium grondige aanpassingen aan de dakstructuur plaats.

Deze gravure is de laatste afbeelding van de abdij voor haar afschaffing op het einde van de 18de eeuw. In de legende van de gravure staat het gebouw aangeduid als *Locutorium Conventus*.

Deel van de gravure van Sanderus met de toestand in 1726 en dus ook met het huidige Locutorium.

Voor 1848 schilderde **Bernard Van Gobbelschroy** de Parkabdij. Op het **schilderij** is de uurwerktoren niet meer aanwezig en ook de daken van het Locutorium en de westelijke vleugel van het kloosterpand komen nu overeen met de huidige situatie.

Het schilderij van Bernard Van Gobbelschroy.

Een **gravure van L.J. Van Peteghem uit 1860** toont de abdijkerk met daartegenaan het Locutorium. Op een aantal gevelaanpassingen na gaat het om het gebouw zoals het er nu staat.

Omstreeks 1900 vonden gevelaanpassingen en een herinrichting plaats. Deze werken hadden een sociaal en functioneel doel. Vanaf het midden van de 19de eeuw zagen vele abdijen zich geconfronteerd met de botsing tussen een imposant historisch gegroeid patrimonium enerzijds en het afbrokkelen van de religieuze, economische en maatschappelijke missie anderzijds. Via de aanpassingen van omstreeks 1900 werd vooral getracht de bewoonbaarheid in het kader van de zich wijzigende religieuze en maatschappelijke taken aan te passen.

In de loop van de jaren '50 van de voorbije eeuw werden ook nog enkele aanpassingen aan het dak uitgevoerd. Vermoedelijk werden toen ook aan het interieur nog enkele elementen toegevoegd, zoals de betonnen vloer.

Het archeologisch onderzoek in het Locutorium van de abdij van Park (Heverlee)

Gravure van L.J. Van Peteghem uit 1860.

Briefkaart uit het begin van de 20ste eeuw.

HOOFDSTUK 3 BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE RESTEN

In dit hoofdstuk wordt vooreerst de methodologie van het onderzoek uitgelegd en de daaraan gekoppelde problemen (3.1). Het mag duidelijk zijn dat er geen sprake is geweest van een normaal verloop van het archeologische terreinwerk dat in grote mate afhankelijk was van de vorderingen van de hoofdaannemer Building NV en de techniciteit van de werken die er dienden te gebeuren. De veiligheid was steeds de eerste bekommernis en dit heeft zijn impact gehad op de planning van de werken. Om alles in goede banen te laten verlopen werd een veiligheidsplan opgesteld.

Vervolgens worden de verschillende archeologische lagen en sporen beschreven (3.2). Het werk in het huidige Locutorium werd door de hoofdaannemer in drie afzonderlijke zones (westen, midden, oosten) opgedeeld en de beschrijvingen zullen ook per zone gebeuren.

Na het louter beschrijvende deel worden de (eerder schaarse) vondsten per context besproken (3.3). Hierna kan een interpretatie van de archeologisch bodemsporen gegeven worden (3.4) en kan daaraan tot besluit ook een chronologie worden gekoppeld (3.5).

3.1 Methodologie en problematiek van het onderzoek

Er werden drie grote zones afgebakend, waarbij het gebouw in een oostelijk, een westelijk en een middelste perceel werden opgedeeld. Deze manier van werken, evenals de volgorde waarin de percelen onderzocht werden, was afhankelijk van de werken die de hoofdaannemer kon uitvoeren.

Er werd begonnen met het oostelijk perceel en zoals verwacht zaten de archeologische sporen hier vlak onder de recente betonnen vloerplaat. In de zuidoostelijke hoek, tegen de middeleeuwse traptoren, werd vrij snel een (geruimde) beerput aangetroffen. Stabiliteitsproblemen van de middeleeuwse traptoren zorgden er echter voor dat deze zone tijdelijk opgegeven diende te worden en samen met de beerput verdween het volledige oostelijk perceel onder een tijdelijke houten werfvloer.

Het werk werd verlegd naar het westelijk perceel. Hier was het werk het meest risicovol. Ten opzichte van het maaiveld bevond de vloer van het gebouw zich tegen de westgevel ongeveer 1,5 m hoger. De diepte en de kwaliteit van het fundament waren niet gekend en het gebouw kreeg ook nergens ondersteuning van andere gebouwen. Het afronden van de onderschoeiing van de funderingen in deze zone was de eerste prioriteit van de hoofdaannemer. Omdat bij het machinaal uitgraven (er bevond zich een pakket van 1,5 m puin onder de huidige vloer) van de kelder de binnendruk van de funderingen werd weggehaald, moest ook relatief snel gewerkt worden. Het archeologisch onderzoek sloot nauw aan op de vorderingen van de uitgraving en korte tijd na de registratie verdwenen de archeologische vondsten dan ook. Gelukkig kon het archeologisch werk beperkt blijven tot ongeveer 2 à 2,5 m onder het loopniveau van het huidige gebouw. Tot op deze diepte bleken er ook funderingen aanwezig te zijn. Dieper bevond zich enkel nog de natuurlijke zandbodem en het archeologisch onderzoek kon worden afgerond vooraleer de eigenlijke uitgravingen van de onderschoeiing dienden te gebeuren.

Na het succesvol onderschoeien van het westelijk perceel, werd begonnen met de uitgraving van het middenperceel. Ook hier werd grotendeels machinaal gewerkt omdat er zich veel puin in een opgevulde kelder bevond. De vloer van deze kelder gaf tegelijkertijd ook het einde van de archeologische sporen aan. De onderschoeiing kon ook hier afgerond worden.

Pas na het stabiliseren en verankeren van de middeleeuwse traptoren, konden de archeologische werkzaamheden hervat worden. Aangezien het gebouw zich tegen een helling bevond, zaten de sporen hier relatief dicht onder de laatste vloer. Het archeologisch onderzoek kon zonder noemenswaardige problemen worden afgerond.

Stelselmatig werd de huidige betonvloer opgebroken en samen met de onderlaag verwijderd. De archeoloog bepaalde hierbij de initiële diepte tot waar mocht worden afgegraven. In het westelijke en middenste perceel kon na enkele controles stelselmatig verdiept worden tot het oorspronkelijke loopniveau dat zich ongeveer 1,5 à 2 m onder het huidige vloerniveau bevond. In de oostelijke helft werd van in het begin omzichtiger te werk gegaan.

Alle onderzoeken werden stratigrafisch uitgevoerd en voor de registratie werd gebruik gemaakt van de Harris-matrix. Overal werden zowel overzichtsfoto's als -plannen (schaal 1/20) gemaakt. Alle sporen kregen een doorlopende nummering en van ieder spoor werd een beschrijving

gemaakt. De vondsten werden per grondspoor ingezameld en ieder zakje kreeg een unieke inventarisnummer.

Van alle muren en vloeren werden, waar mogelijk, baksteen- of tegelstalen genomen. Ook werden van alle (niet-gedateerde) muren en vloeren verschillende monsters genomen voor ^{14}C -datering. Van het zandbed waarin de verschillende vloeren lagen, werd ook steeds een monster genomen. Het nemen van zeefstaalmonsters bleek niet nodig. Nergens werden contexten met organisch materiaal aangetroffen en de enige beerput die werd aangetroffen, was al volledig geruimd en vol met puin gestort.

Zoals reeds aangegeven, gebeurde grote delen van de uitgravingen met een kleine graafmachine op rupsbanden. Vooral in de zones met veel oud bouwpuin kon hierdoor snel gewerkt worden. Wanneer muurresten of grondsporen kwamen vrij te liggen, werd verder gewerkt met de schop, het truweel en de borstel.

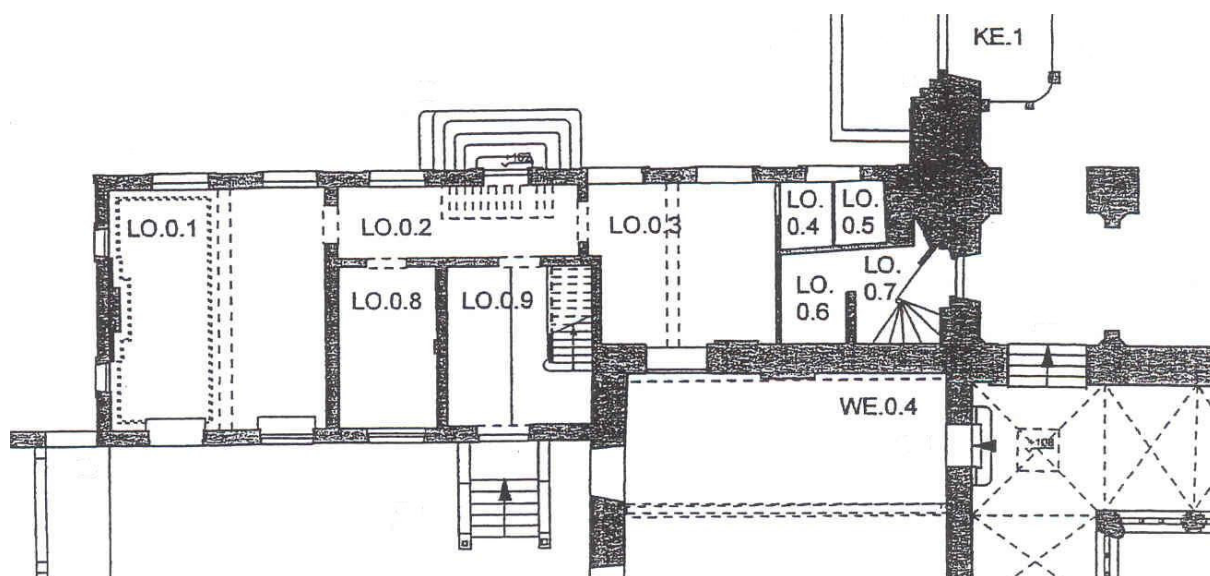
Het gebruik van de graafmachine zal ongetwijfeld zijn invloed hebben gehad op het archeologisch onderzoek. Zo was het niet mogelijk om scherven (als die er al waren natuurlijk) uit de puinlaag onder de huidige vloer in te zamelen. Het gebruik van de graafmachine vereiste ook de nodige ruimte en vaak moest de grond meerdere keren herstampeld worden vooraleer het via de transportband naar buiten kon worden gebracht. Uiteraard hebben deze activiteiten hun uitwerking op de archeologische sporen gehad.

3.2 Beschrijving van de archeologische lagen en sporen

Zoals hierboven reeds beschreven werd bij het opgraven van het Locutorium het gebouw in drie percelen opgedeeld. De beschrijvingen van de sporen en resten zullen hier per perceel worden besproken. De nummering loopt over de verschillende percelen door.

Indien er sprake is van de kamers van het huidige Locutorium, wordt verwezen naar de nummering die architect Piet Stevens maakte.

3.2.1 Inleiding: de Harris-matrix¹⁰

In 1979 schreef Edward Harris het boek *Principles of Archaeological Stratigraphy*. De auteur reikte hierin een methode aan om archeologische sites met een (ingewikkelde) stratigrafie in een eenvoudige matrix neer te schrijven. Hierdoor kon op een relatief eenvoudige manier de evolutie in tijd op een site worden gevat.

Voor zijn matrix ging Harris uit van vier wetten van de archeologische stratigrafie die deels gebaseerd waren op gelijkaardige wetten in de geologie¹¹.

¹⁰ Het gebruik van de Harris-matrix werd opgelegd in de opgravingsvergunning.

¹¹ Harris 1989: 29-34.

De eerste wet is die van de superpositie (*Law of Superposition*). In een serie van lagen en raakvlakken zijn de bovenste lagen jonger en de onderste ouder, aangezien ieder van deze lagen en raakvlakken is ontstaan door het verwijderen van een oudere bestaande laag in de archeologische stratigrafie. De stratigrafische sequentie van archeologische sites wordt gemaakt door een analyse van de raakvlakken tussen de verschillende lagen.

De tweede wet is die van de originele horizontaliteit (*Law of Original Horizontality*). Iedere archeologische laag die in een ongeconsolideerde vorm wordt afgezet, streeft naar een horizontale positie. Lagen met een ander uitzicht zijn ofwel zo gedepositioneerd of liggen binnen de contouren van een oudere afbakening (bv. muren).

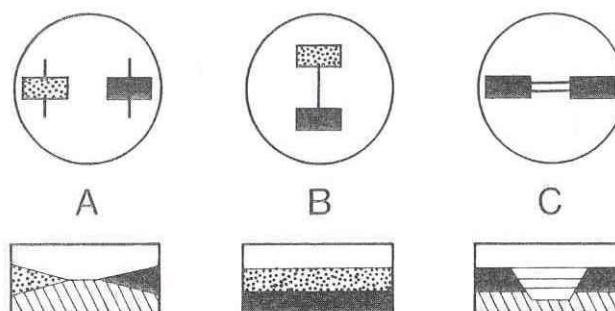
De derde wet is die van de originele continuïteit (*Law of Original Continuity*). Iedere archeologische laag of raakvlak wordt ofwel afgebakend door een oudere afbakening of loopt uit in een vederpunt. Daarom is iedere verticale rand van een laag of raakvlak ofwel het gevolg van een veregraving of erosie. De continuïteit moet verder gezocht worden en indien afwezig moet een verklaring gegeven worden voor haar afwezigheid. Hierdoor kunnen correlaties tussen nu verschillende delen van één originele laag gemaakt worden.

De laatste wet is die van de stratigrafische opvolging (*Law of Stratigraphical Succession*). De meeste archeologische sites hebben multi-lineaire stratigrafische sequenties die het resultaat zijn van de beperkte uitgestrektheid van de archeologische lagen en de aanwezigheid van opstaande strata (bv. muren) en andere raakvlakken. Hierdoor ontstaan nieuwe 'bassins' waarin zich een nieuwe stratigrafische sequentie vormt.

Een deel van een archeologische stratigrafie neemt haar plaats in de algemene stratigrafie van een site in vanaf de onderste lagen die boven het deel liggen en de bovenste lagen die onder het deel van de stratigrafie liggen en waarmee het fysiek contact heeft. Alle andere superpositionele relaties zijn voorts overbodig.

Bij het correct toepassen van deze wetten kan in een eenvoudige matrix de volledige stratigrafie van een site worden vervat. De opeenvolging van verschillende lagen kan slechts op drie verschillende manieren worden opgetekend. In het eerste geval hebben de verschillende lagen

geen direct stratigrafisch verband (A), in het tweede geval is er een superpositie tussen de lagen (B) en in het derde geval zijn de lagen aan elkaar gecorreleerd (C)¹².

Naast de lagen zijn er ook twee mogelijke manier van raakvlakken (acties), de horizontale en de verticale¹³. De raakvlakken ontstaan bij het afbreken van een stratigrafie en creëren een nieuw oppervlak. De horizontale raakvlakken (*Horizontal feature interfaces, HFI*) worden geassocieerd met lagen in opstand en markeren het niveau tot waar deze lagen zijn afgebroken. Horizontale raakvlakken ontstaan dus als een muur wordt afgebroken of invalt. Bij de studie van (muur)archeologische sporen is dit een veelgebruikte techniek.

De verticale raakvlakken (*Vertical feature interfaces, VFI*) zijn het resultaat van het graven van gaten. Vaak wordt dit raakvlak mee geregistreerd als deel van de vulling van de put. Vaak worden zo verbanden gelegd tussen de lagen binnen de put en de omringende lagen, zonder rekening te houden met het originele raakvlak, de put zelf. Het is dus belangrijk voor een goede opbouw van de stratigrafie om de verschillende acties van een aparte nummer te voorzien (dus zowel het graven van de put als de latere lagen die de put uiteindelijk opvullen).

Voor het verwerken van de gegevens tot een matrix is gebruik gemaakt van een vrije licentie op het programma ArchEd (versie 1.4.1) dat ontwikkeld werd aan de Technische Universiteit van Wenen door de groep algoritmen- en datastructuren¹⁴.

¹² Harris 1989: 36 en fig. 9.

¹³ Harris 1989:59-60.

¹⁴ <http://www.ads.tuwien.ac.at/arched/index.html>

3.2.2 De sporen in het westelijk perceel

Nummer	Contexttype	Beschrijving
1	vloer	De huidige betonnen vloer (vermoedelijk na de restauratie omstreeks 1950 aangebracht). De dikte varieert tussen 7 en 9 cm.
2	laag	Geel zandbed, onderlaag voor de betonnen vloer (1). In het zandbed bevonden zich ook vierkante vloertegels van een grotendeels verdwenen oudere vloer (7).
3	VFI	Afgraving tot ongeveer -15 cm onder de dorpel van de buitendeur ten behoeve van het plaatsen van het zandbed (2) van de betonnen vloer (1).
4	vloer	Dorpel in blauwe hardsteen, geplaatst omsteeks 1900, nu ingewerkt in de betonnen vloer (1) tussen kamers LO.0.2 en LO.0.8.
5	vloer	Deurstijlelementen in Balegemse steen, geplaatst omstreeks 1900, nu ingewerkt in de betonnen vloer (1). Vermoedelijk van elders herbruikte elementen.
6	muur	Opgaand muurwerk met bezetsel. Binnenmuren tussen kamers LO.0.1 en LO.0.8 en kamers LO.0.2 en LO.0.8. Deze muur werd tijdens de restauratie van omstreeks 1900 gebouwd en had geen fundering. De muur is tijdens de verbouwingen van omstreeks 1900 geplaatst. Deze muur staat boven op de resten van de oorspronkelijke tegelvloer (7) waarvan zich ook resten in het gele zandbed (2) bevonden.

7	vloer	<p>Enkele originele vloerfragmenten (geschrante rijen van afwisselend rode en zwarte vierkante tegels van 13,5 x 13,5 x 2 in aardewerk) onder de binnenmuren (6). De binnenmuren werden zonder fundering op de oude vloer gemetseld.</p> <p>Foto 07-HEPA-114</p>
8	laag	Geel zandbed van ongeveer 6 cm dikte, onder vloer 7.
9	laag	Roodbruine tot geelrode puinlaag met voornamelijk baksteenpuin en zand. Puinopvulling binnen de fundamente van het Locutorium. Het puin is afkomstig van de afbraak van de 17 ^{de} eeuwse voorganger van het huidige gebouw. Wisselende diepte tot -130 cm aan de binnenmuur tussen kamers LO.0.8 en LO.0.9 en tot -200 cm tegen de westgevel van het huidige gebouw.
10	muur	Fundering en opgaand muurwerk. Zuidelijke buitengevel van het Locutorium (1718). Deze muur staat in verband met muren 12 (enkel het opgaand muurwerk, niet in de fundering) en 13. Ongeveer 10 cm onder het huidige loopniveau verspringt het fundament met één steen het gebouw in.

11	muur	Fundering en opgaand muurwerk. Noordelijke buitengevel van het Locutorium (1718). Deze muur staat in verband met muur 13. Ongeveer 10 cm onder het huidige loopniveau verspringt het fundament met één steen het gebouw in.
12	muur	Opgaand muurwerk. Oostelijke binnenmuur van het westelijk perceel. Deze binnenmuur van het 18 ^{de} eeuwse Locutorium (1718) staat in verband met muur 10. Bij de restauratie omstreeks 1900 werd tegen deze muur een haard met schouw geplaatst.
13	muur	Fundering en opgaand muurwerk. Westelijke buitengevel van het Locutorium (1718). Deze muur staat in verband met muren 10 en 11. Centraal in deze muur bevindt zich een haard met schouw. Ongeveer 10 cm onder het huidige loopniveau verspringt het fundament met één steen het gebouw in.
14	laag	Geelbruine opvulling van de funderingssleuf aan de binnenkant van de noordelijke buitengevel (11) van het gebouw. Buiten een aantal baksteenfragmenten bevonden zich hierin geen vondsten.

Foto 07-HEPA-292

15	VFI	Graven van de U-vormige funderingssleuf voor het plaatsen van de funderingen van de noordelijke buitengevel (11) van het Locutorium.
16	HFI	Afbreken van de oorspronkelijke westgevel van de voorganger van het Locutorium waarna muur 12 en fundering 21 hierop gebouwd werden.
17	muur	Funderingsmuur met enkele restanten van opgaand muurwerk. Oorspronkelijke kloostermuur die zich in het verlengde van de zuidelijke gevel van de voorganger van het Locutorium bevond.
 <p>Foto 07-HEPA-229</p>		
18	HFI	Twee afdrukken van natuurstenen elementen die de aanwezigheid van een poortje bevestigen in de kloostermuur (17).

Foto 07-HEPA-225

Foto 07-HEPA-226

19	VFI	Graven funderingssleuf voor het plaatsen van kloostermuur 17. Aan de binnenzijde van het gebouw werd in de funderingssleuf tot tegen de rand gebouwd, dus er is aan deze zijde geen vulling van de sleuf. Aan de andere kant was niets meer zichtbaar door de bouw van de latere zuidelijke buitengevel (10) van het Locutorium.
20	HFI	Afbreken van de oorspronkelijke kloostermuur (17) in het verlengde van de voorganger van het huidige Locutorium.
21	muur	Fundering van de oostelijke binnenmuur (12) van het huidige Locutorium. Deze fundering is gebouwd boven op de, deels afgebroken (16), westgevel (36) van de 17 ^{de} eeuwse voorganger van het Locutorium.
22	VFI	Graven funderingssleuf voor het plaatsen van muur 13. Aan de binnenzijde van het gebouw werd in de funderingssleuf tot tegen de rand gebouwd, dus er is aan deze zijde geen vulling van de sleuf.

23	laag	Geel los zandlaagje dat binnen de muren 10, 11, 13 en 36 werd aangetroffen en lag boven het oudere pad (24) in natuurstenen. Deze zandlaag is vermoedelijk gelijktijdig tot stand gekomen met het uitgraven van de funderingen voor de muren voor het Locutorium. In deze zandlaag bevonden zich een aantal 18 ^{de} eeuwse scherven (Westerwald) en enkel glas- en pijpfragmenten. Boven op deze zandlaag lag de dikke puinlaag 9.
24	weg	<p>Wegje in gebroken natuurstenen. De afboording werd gemaakt met op hun kant geplaatste natuurstenen (vloer)tegels. Het wegje begint aan het poortje waarvan de afdrukken (18) nog te zien zijn in de deels afgebroken kloostermuur (17). Vlak voorbij het poortje maakt het wegje een knik van ongeveer 45 graden. Het wegje werd onderbroken voor het maken van de funderingen van de westgevel (36-37) van de 17de eeuwse voorloper van het Locutorium en van de noordgevel (11) van het Locutorium.</p> <p>Foto 07-HEPA-278</p>

Het archeologisch onderzoek in het Locutorium van de abdij van Park (Heverlee)

Foto 07-HEPA-279

Foto 07-HEPA-285

25	laag	Geel zandbed van enkele centimeters dikte waarin de stenen van wegje 24 lagen.
26	laag	Roodbruine puinlaag met voornamelijk zand en baksteenpuin, afkomstig van de afbraak van het laat-middeleeuwse gebouw (28 t.e.m. 33).

Foto 07-HEPA-299

27	HFI	Afbreken van het laat-middeleeuwse gebouw (28 t.e.m. 33) dat zich hier bevond. Na de afbraak werd het puin als laag 26 uitgespreid.
28	muur	Bakstenen westelijke muur van een laat-middeleeuws gebouw. Deze muur staat in verband met de zuidelijke muur (30) van de hoektoren. Dwars op deze muur staat de latere kloostermuur (17).

Foto 07-HEPA-331

29	muur	Bakstenen noordelijke muur van een laat-middeleeuws gebouw. Deze muur staat in verband met de oostelijke muur (31) van de hoektoren. Dwars op deze muur staat de westgevel (36-37) van de 17 ^{de} eeuwse voorganger van het Locutorium.
30	muur	Zuidelijke muur van de hoektoren van een laat-middeleeuws gebouw. Deze muur bestaat deels uit baksteen en deels uit ijzerzandsteen en Balegemse steen. Deze muur staat zowel in verband met de westelijke muur (28) van het laat-middeleeuwse gebouw als met muren 31 en 33 van de hoektoren.

Foto 07-HEPA-319

Foto 07-HEPA-329

31	muur	Oostelijke muur van de hoektoren van een laat-middeleeuws gebouw. Deze muur bestaat bijna volledig uit baksteen. Enkel in de noordoostelijke hoek zijn resten van een parament in ijzerzandsteen bewaard. Deze muur staat zowel in verband met de noordelijke muur van het laat-middeleeuwse gebouw als met de muren 30 en 32 van de hoektoren.
32	muur	Noordelijke muur van de hoektoren van een laat-middeleeuws gebouw. Deze muur is opgetrokken in baksteen met een parament van ijzerzandsteen en Balegemse steen. Deze muur staat in verband met de muren 31 en 33 van de hoektoren.
33	muur	Westelijke muur van de hoektoren van een laat-middeleeuws gebouw. Deze muur is opgetrokken in baksteen met een parament van ijzerzandsteen en Balegemse steen. Deze muur staat in verband met de muren 30 en 32 van de hoektoren.

34	VFI	Uitgraven van de fundering voor de muren 28 t.e.m. 33. De funderingssleuf werd ongeveer volledig opgevuld met het muurwerk en sporen van opvulling van de sleuven werden niet waargenomen.
35	laag	Natuurlijke zandbodem met daarin ijzerzandsteenrotsen, evenals fragmenten kalk- en ijzerzandsteen. De natuurlijke gelaagdheid was op verschillende plaatsen duidelijk herkenbaar. Eénmaal deze laag bereikt, werd verder uitgraven niet langer archeologisch begeleid.
36	muur	Funderingsmuur in baksteen van de westgevel van de 17 ^{de} eeuwse voorganger van het Locutorium. Deze muur staat boven op funderingsmuur 37. Vermoedelijk gaat het wel om één en dezelfde fase.
		
Foto 07-HEPA-345		Foto 07-HEPA-404
37	muur	Funderingsmuur in ijzerzandsteen en Balegemse steen. Het gaat om het onderste stuk fundering van de westgevel van de 17 ^{de} eeuwse voorganger van het Locutorium. Het metselwerk van dit deel van het fundament is niet zo mooi afgewerkt als het bovenliggende deel (36).

38	VFI	Uitgraven van de fundering voor muur 36-37. De funderingssleuf zelf werd ongeveer volledig opgevuld met het muurwerk en sporen van opvulling van de sleuf werd niet waargenomen.
39	laag	Losse bruine zandige vulling van een U-vormig gat in de oostelijke muur (31) van de hoektoren van het laat-middeleeuws gebouw. In het grondplan is de omtrek cirkelvormig. Uit de vulling werden enkele fragmenten dierlijk bot, glas en metaal (o.a. één speldje) verzameld.
		
		<p>Foto 07-HEPA-337</p> <p>Foto 07-HEPA-401</p>
40	VFI	Uitbreken van de uitsparing (39) in de oostelijke muur (31) van de hoektoren van het laat-middeleeuws gebouw.
41	laag	Losse bruine zandige vulling van een U-vormig gat in de oostelijke muur (31) van de hoektoren van het laat-middeleeuws gebouw. In het grondplan is de omtrek cirkelvormig. Uit de vulling werden enkele fragmenten dierlijk bot verzameld.

Foto 07-HEPA-339

42	VFI	Uitbreken van de uitsparing (41) in de oostelijke muur (31) van de hoektoren van het laat-middeleeuws gebouw.
75	VFI	Uitgraven van de bedding van het wegje (24) in laag 26.
76	VFI	Uitgraven van de fundering voor muur 10. Aan de binnenzijde was de funderingssleuf begrensd door de reeds aanwezige muren 17 en 55.

3.2.3 De sporen in het middelste perceel

Nummer	Contexttype	Beschrijving
1	vloer	cfr. 3.2.2

2	laag	cfr. 3.2.2
3	VFI	cfr. 3.2.2. De afgraving voor het leggen van de onderlaag (2) van de betonnen vloer (1) gebeurde in een grote puinlaag (53).
5	vloer	cfr. 3.2.2
10	muur	cfr. 3.2.2. Deze muur staat niet in verband met de westelijke gevel van de westelijke vleugel van het kloosterpand (43).
11	muur	cfr. 3.2.2
12	muur	cfr. 3.2.2
14	laag	cfr. 3.2.2
15	VFI	cfr. 3.2.2
16	HFI	cfr. 3.2.2
20	HFI	cfr. 3.2.2
21	muur	cfr. 3.2.2
27	HFI	cfr. 3.2.2. De afbraak bleef hier in de 17 ^{de} eeuw veel beperkter. De muur werd deels weggebroken tot het vloerniveau van de kelder, maar werd deels ook als keldermuur herbruikt.
29	muur	cfr. 3.2.2. In het middelste perceel is deze muur tot een veel grotere hoogte bewaard gebleven dan in het westelijke perceel. Een deel van deze muur werd afgebroken (tot onder vloerniveau) bij de bouw van het huidige Locutorium, maar een ander deel werd al bij de bouw van de kelder van het 17 ^{de} eeuwse gebouw afgebroken.

34	VFI	cfr. 3.2.2. In het bijzonder dan het graven van de funderingssleuf van muur 29.
35	laag	cfr. 3.2.2
36	muur	cfr. 3.2.2. Deze muur van de westgevel van het 17 ^{de} eeuwse gebouw was aan de binnenkant met een witte bepleistering bezet.
37	muur	cfr. 3.2.2
38	VFI	cfr. 3.2.2
43	muur	Fundering en opgaand muurwerk van de westelijke muur van de westvleugel van het kloosterpand. Volgens een dendrochronologisch onderzoek, uitgevoerd in het kader van de historische studie van Johan Grootaers, is het hout van de dakkap van dit gebouw omstreeks 1448 te dateren. Deze muur staat in verband met de noordelijke muur van de westvleugel van het kloosterpand (44). Sporen in verband met het uitgraven van de funderingssleuf werden in onze werkput te niet gedaan door latere activiteiten (bouw muren en kelder).
44	muur	Fundering en opgaand muurwerk van de noordelijke muur van de westvleugel van het kloosterpand. Volgens een dendrochronologisch onderzoek, uitgevoerd in het kader van de historische studie van Johan Grootaers, is het hout van de dakkap van dit gebouw omstreeks 1448 te dateren. Deze muur staat in verband met de westelijke muur van de westvleugel van het kloosterpand (43).
45	VFI	Uitgraven van de funderingssleuf voor het plaatsen van de noordelijke muur van de westvleugel van het kloosterpand. Aan de kant van het Locutorium werd tot tegen de rand van de funderingssleuf gemetseld

met redelijk brokkelig materiaal. Aan de ander kant (in de kelder) bevindt zich een mooi afgewerkt parament.

46	muur	Opgaand muurwerk in baksteen. Binnenmuur tussen kamers LO.0.9 en LO.0.2. Deze muur werd tijdens de restauratie van omstreeks 1900 gebouwd en had een kleine brokkelige fundering (47). Deze muur stond in verband met muur 49.
47	muur	Baksteenfundering. Eerder rommelig gemetseld fundament dat zich voor een deel bevond op het reeds afgebroken gewelf (63) van de 17 ^{de} eeuwse kelder.
48	VFI	Uitgraven van de funderingssleuf voor muur 47.
49	muur	Opgaand muurwerk in baksteen. Binnenmuur tussen kamers LO.0.9 en LO.0.3. Deze muur, gebouwd tijdens de restauratie omstreeks 1900, stond boven op de reeds eerder afgebroken oostelijke muur (65) van de 17 ^{de} eeuwse kelder. Deze muur stond in verband met muur 46.

Foto 07-HEPA-141

Foto 07-HEPA-154

50	vloer	Vloer in vierkante en rechthoekige (cement)tegels (geel-zwart-rood). Deze vloerfragmenten zijn bewaard gebleven onder de plaats waar omstreeks 1950 een nieuwe trap werd aangebracht.
51	laag	Geel zandbed, onderlaag voor de vloer in (cement)tegels (50).
52	VFI	Afgraving tot ongeveer -10 cm onder de dorpel van de buitendeur ten behoeve van het plaatsen van het zandbed (51) van de vloer in (cement)tegels (50).
53	laag	Bruinrode puinlaag met voornamelijk baksteenpuin en zand. Opvulling met afbraakmateriaal van de 17 ^{de} eeuwse kelder. Deze puinlaag bevond zich tot ongeveer 175 cm onder het huidige loopniveau (tot de vloer van de kelder).
54	laag	Bruinrode puinlaag tussen de keldermuur en de noordelijke buitenmuur van het Locutorium (11) met voornamelijk baksteenpuin en zand. Puinopvulling van een dertigtal cm tot de bovenkant van de afgebroken muren van de oudere gebouwen.
55	muur	Bakstenen muur. Zuidelijke keldermuur en tevens fundament van de verdwenen zuidelijke gevel van het 17 ^{de} eeuwse gebouw. Aan de kelderkant is de muur van een witte bepleistering voorzien. In de hoek met de westelijke gevel is een keldergat uitgespaard.

Foto 07-HEPA-525

56	HFI	Afbreken van de zuidelijke gevel (55) van het 17 ^{de} eeuwse gebouw.
57	laag	Roodbruine opvulling van de funderingssleuf van muur 55. Resten van de vulling zijn enkel bewaard aan de binnenkant van het gebouw. Aan de buitenkant is alles verstoord door het plaatsen van de latere zuidelijke gevel van het Locutorium.
58	VFI	Uitgraven van de fundering voor muur 55. Door het plaatsen van de latere 18 ^{de} eeuwse gevel van het Locutorium zijn sporen van de funderingssleuf (57) slechts in geringe mate bewaard.
59	muur	Aanzet van het gewelf over de 17 ^{de} eeuwse kelder. De aanzet is verankerd in muur 55 en is samen met deze muur bepleisterd.

60	HFI	Afbreken van het gewelf (59) van de kelder.
61	muur	Noordelijke gevel van het 17 ^{de} eeuwse gebouw. Voornamelijk in baksteen, maar er werd ook gebruik gemaakt van Balegemse steen (parament). Resten van de funderingssleuf zijn niet meer aangetroffen. De muur staat koud tegen de gevel van het laat-middeleeuwse gebouw (29) en aan de buitenzijde is later de noordelijke muur van het Locutorium geplaatst.
62	HFI	Afbreken van de noordelijke gevel van het 17 ^{de} eeuwse gebouw.
63	muur	Aanzet van het gewelf over de 17 ^{de} eeuwse kelder. De aanzet is geplaatst op de laat-middeleeuwse muur (29) die hierdoor hoger bewaard is gebleven in het middelste perceel. Zowel tegen het gewelf als tegen de laat-middeleeuwse muur werd een witte bepleisteren aangebracht. Na de afbraak van het gewelf (64) werd op de bewaarde aanzet de fundering (47) van muur 49 gebouwd.

Foto 07-HEPA-527

64	HFI	Afbreken van het gewelf (63) van de kelder.
65	muur	Oostelijke keldermuur. Tegen de schuine muur van het laat-middeleeuwse gebouw werd een driehoekig muurfragment gemetseld om zo een rechte keldermuur te bekomen. Deze muur stond tegen muur 44, maar er niet mee in verband. De keldermuur was met een witte bepleistering afgewerkt.

Foto 07-HEPA-539

66	VFI	Uitgraven van de fundering voor de oostelijke keldermuur (65).
67	HFI	Afbreken van de oostelijke muur (65) van de 17 ^{de} eeuwse kelder.
68	muur	Keldertrap naar de 17 ^{de} eeuwse kelder. Deze trap werd gemaakt nadat de noordelijke gevel (29) van het laat-middeleeuwse gebouw werd weggebroken. De trap en de treden zijn in bakstenen opgebouwd.

Foto 07-HEPA-560

69	HFI	Afbreken deel van de keldertrap (68).
70	muur	Op de onderste trede van de keldertrap (68) werd een één steen dikke muur gemetseld die de toegang tot de kelder blokkeerde. Aan de buitenkant van deze muur (dus niet de kant van de kelder) was een bepleistering aangebracht.

Foto 07-HEPA-549

71	HFI	Afbraak van muur 70 tot onder het huidige vloerniveau.
72	vloer	Bakstenen vloer van de 17 ^{de} eeuwse kelder. In deze vloer zijn twee zones licht verstoord door het gebruik van de graafmachine bij het leeggraven van de kelder.

Foto 07-HEPA-517

73	laag	Geel zandbed waarin de bakstenen vloer (72) van de 17 ^{de} eeuwse kelder werd gelegd.
74	VFI	Uitgraving kelder en zandbed (73) voor het leggen van de bakstenen vloer (72) in de 17 ^{de} eeuwse kelder.
76	VFI	cfr. 3.2.2
77	VFI	Uitgraven van de fundering voor muur 61. De funderingssleuf werd afgebakend door de reeds aanwezige muur 29 en aan de andere kant werd de sleuf volledig opgevuld met metselwerk.
78	muur	Scheidingsmuurtje van de trap, gezet op vloertje 50. Zowel trap als muurtje waren het resultaat van latere aanpassingen (begin 20 ^{ste} eeuw) en werden verwijderd.

3.2.4 De sporen in het oostelijk perceel

Nummer	Contexttype	Beschrijving
1	vloer	cfr. 3.2.2
2	laag	cfr. 3.2.2
3	VFI	cfr. 3.2.2. De afgraving voor het leggen van de onderlaag (2) van de betonnen vloer (1) gebeurde in puinlaag 80.
11	muur	cfr. 3.2.2. Deze muur staat niet in verband met de westelijk kerkmuur.
15	VFI	cfr. 3.2.2
35	laag	cfr. 3.2.2
44	muur	cfr. 3.2.3
45	VFI	cfr. 3.2.3
49	muur	cfr. 3.2.3
61	muur	cfr. 3.2.3
62	HFI	cfr. 3.2.3
65	muur	cfr. 3.2.3
66	VFI	cfr. 3.2.3
67	HFI	cfr. 3.2.3
77	VFI	cfr. 3.2.3

79	muur	Opgaand muurwerk met bezetsel. Binnen muur tussen kamers LO.0.3 en LO.0.6. Deze muur werd tijdens de restauratie van omstreeks 1900 gebouwd en was gefundeerd op muur 84.
80	laag	Gele tot roodbruine zandlaag met baksteenpuin. Lag over de vloer (87) van het 17 ^{de} eeuwse gebouw en de (opgevulde) beerput. Puinopvulling binnen de fundamente van het Locutorium. Het puin is afkomstig van de afbraak van de 17 ^{de} eeuwse voorganger van het huidige gebouw. Beperkte diepte.
81	VFI	Uitgraven van een sleuf voor het aanbrengen van leidingen verwarming.
82	laag	Leiding van verwarming en opvulling van de sleuf met zand en kleiner puin, vermoedelijk geplaatst omstreeks 1900.
83	HFI	Afbreken van een originele binnenmuur (84) van het 17 ^{de} eeuwse gebouw, tevens muur van de beerput.
84	muur	Fundering en opgaand muurwerk van een binnenmuur van het 17 ^{de} eeuwse gebouw. Deze muur deed tevens dienst als wand van de aanwezige beerput.
85	VFI	Uitgraven van een sleuf voor het aanbrengen van een riolering. Gaat deels door vloer 87, voor een deel ligt de rioleringsbuis op de bakstenen vloer.
86	laag	Rioleringsbuis met beperkte opvulling (gele zand) van de sleuf, vermoedelijk geplaatst omstreeks 1900.
87	vloer	Bakstenen vloer van het 17 ^{de} eeuwse gebouw. Grote verstoringen ten gevolge van rioleringswerken (85-86), de aanleg van verwarming (81-82) en nog een andere uitgraving (100-101).

Foto 07-HEPAA-041

88	laag	Geel zandbed waarin de bakstenen vloer (87) van het 17 ^{de} eeuwse gebouw werd gelegd. In dit zandbed werden een aantal menselijke beenderen aangetroffen.
89	VFI	Afgraving tot ongeveer -50 cm onder de dorpel van de buitendeur ten behoeve van het plaatsten van het zandbed (88) en de bakstenen vloer (87).
90	HFI	Buiten gebruik stellen van de beerput en opvulling met vulling 91. Het gewelf van de beerput bleef slechts deels intact. Te dateren omstreeks 1950 op basis van de vondsten.

Foto 07-HEPA-208

91	laag	Gele tot roodbruine puinlaag. Opvulling van de beerput met hoofdzakelijk baksteen, zand, menselijke beenderen, dierenbeenderen en glas- en ceramiekscherven. Te dateren omstreeks 1950 op basis van de vondsten. Voorafgaandelijk werd de beerput volledig geruimd.
92	laag	Iets donkerdere laag in de beerput. Bevatte verder dezelfde materialen als in laag 91.
93	muur	Eénsteens bakstenen muurtje dat tegen de fundering van de toren werd gemetseld als wand voor de beerput.

Foto 07-HEPA-213

94	muur	Bakstenen gewelf van de beerput, in verband met 93, en tegen muur 84 aangewerkt. Slechts gedeeltelijk bewaard gebleven.
95	muur	Bakstenen oostelijke muur van een laat-middeleeuws gebouw. Deze muur stond oorspronkelijk in verband met muur 29, maar door latere bouwactiviteiten (kelder en keldertrap) zijn beide muren nu van elkaar gescheiden.
96	VFI	Uitgraven van de fundering voor muur 95. De funderingssleuf werd ongeveer volledig opgevuld met het muurwerk en aan de andere kant (binnenkant gebouw) werden mogelijke sporen vernield bij de bouw van de kelder van het 17 ^{de} eeuwse gebouw.

97 muur

Fundering en opgaand muurwerk van de westelijke muur van de uurwerktoren uit de tweede helft van de 15de eeuw. Deze muur staat niet in verband met de noordelijke muur van de westelijke vleugel van het kloosterpand. Verondersteld wordt dat de toren in 1479 door abt Theodoor van Tuldel werd gebouwd. In deze muur werden wel een heel aantal bouwsporen teruggevonden die in relatie te brengen zijn met de verschillende gebouwen die er later werden tegenaan gebouwd.

Foto 07-HEPA-607

98 VFI

Uitgraven van de fundering voor muur 98. Maar beperkt te onderzoeken wegens niet volledig binnen de te onderzoeken zone en latere bouwactiviteiten (onder andere de beerput).

99 muur

Kleine, rommelige fundering die op vloer 87 staat. Geen gemetseld verband.

100	laag	Geelbruine tot roodbruine zandige opvulling van een oude sleuf (voor verdwenen nutsleidingen). De versterking gaat door vloer 87 en is aangebracht tegen de noordelijke buitenmuur van het 17 ^{de} eeuwse gebouw.
101	VFI	Graven van een sleuf voor (verdwenen) nutsleidingen.
102	VFI	Uitgraven van de beerput.
103	VFI	Afgraving van de natuurlijke bodem, onder laag 80. Beperkt tot de zone tussen de noordelijke gevels van het huidige gebouw en haar 17 ^{de} eeuwse voorganger.
104	muur	Haardwang in baksteen. Staat niet in verband met muur 44. De haard is ingewerkt in vloer 87 van de 17 ^{de} eeuwse voorganger van het huidige gebouw.
105	muur	Haardwang in baksteen. Staat niet in verband met muur 44. De haard is ingewerkt in vloer 87 van de 17 ^{de} eeuwse voorganger van het huidige gebouw.

Foto 07-HEPA-100

106	vloer	Op de verspringing van het fundament van muur 11 bevinden zich nog de resten van een oudere vloer. Deze vierkante tegels horen toe aan de oorspronkelijke vloer van het huidige gebouw.
107	muur	Bakstenen muren van een afvoergoot van het Locutorium. Deze zone werd omstreeks 1900 sterk verstoord door het steken van een nieuwe riolering.
108	laag	Terracotta rioleringsbuis van omstreeks 1900. Voor de aanleg ervan werd de volledige omliggende zone sterk vergraven.
109	HFI	Afbraak muur 95 tot onder het huidige vloerniveau.

3.2.5 Besluit

In totaal werden 109 sporen, lagen, verticale (VFI) en horizontale (HFI) raakvlakken beschreven en onderzocht. Op de grondplannen 1 t.e.m. 4 zijn al deze sporen aangeduid in de verschillende niveau's waar ze voorkwamen. Op deze grondplannen zijn niet de verticale en horizontale raakvlakken aangeduid. Deze zijn echter wel te zien op de profieltekeningen 1 t.e.m. 4 waarvan er drie gemaakt werden in de drie percelen en één dwars door het gebouw.

Tijdens de opgravingen van het Locutorium werd heel weinig materiaal verzameld. Vooral het feit dat de grote puinlagen machinaal verwijderd werden, zorgden ervoor dat hieruit al geen materiaal bewaard bleef.

Het schervenmateriaal dat bewaard bleef is weinig diagnostisch en kwam uitsluitend uit de laatste bouwfase van het gebouw. Het wordt hier dan ook niet verder in detail behandeld. Bijlage 2 geeft wel een overzicht van de ingezamelde vondsten, stalen en monsters.

Toch is het gebrek aan materiaal geen beperking, aangezien de stratigrafie van de site instaat voor een goede relatieve datering van de verschillende structuren.

3.3 De chronologie

De chronologie die hier wordt vooropgesteld is grotendeels gebaseerd op de stratigrafie van de site en een aantal gekende historische gegevens. Bedoeling was om een aantal fasen uit deze relatieve chronologie ook absoluut te dateren door middel van ¹⁴C-dateringen van de houtskool die aanwezig was in de gebruikte kalkmortels. De staalnames gebeurden door het archeologische team ter plaatse en werden voor verdere behandeling en datering opgestuurd naar het laboratorium van Mark Van Strydonck aan het K.I.K. De resultaten (zie bijlage 3) waren echter ontgoochelend aangezien de houtskool gecontamineerd was met geologisch oude koolstof (steenkol).

Voor het onderzoek van de stratigrafie van de site werd gebruik gemaakt van de Harris-matrix. Het principe hiervan is in een vorige paragraaf reeds uitgelegd. Op basis van de vier profielen (bijlage 5: één over de volledige lengte van het gebouw en drie dwarse profielen in de drie verschillende percelen) worden vier fasen herkend:

- **Fase 0**: periode voor er sprake was van enige bouwactiviteit op het perceel zelf. Wel wordt omstreeks 1448 de dakkap van de westelijke van het kloosterpand (sporen 44-45) geplaatst en is de uurwerktoren (sporen 97-98) in 1479 te dateren.
- **Fase 1**: rechthoekige gebouw met hoektoren uit de late middeleeuwen (15B)
- **Fase 2**: wegje en kloostermuur met poortje (sporen 17 en 24), vermoedelijk 16B
- **Fase 3**: voorloper huidig Locutorium, vermoedelijk uit 17a
- Fase 4:
 - 4A**: bouw Locutorium in 1718
 - 4B**: restauraties omstreeks 1900
 - 4C**: restauraties omstreeks 1950

De volgende vier pagina's geven een overzicht van de Harris-matrix met aanduiding van de verschillende fasen. Het moet opgemerkt dat van sommige fasen in sommige percelen geen sporen zijn aangetroffen.

Achtereenvolgens komen de matrices van het westelijk perceel, het middenperceel, het oostelijk perceel en ten slotte van de dwarse doorsnede van het huidige gebouw.

					1							
					2							
					3							
					4							
					9							
				14								
			11				10					
			15				76					
					23							
				24		20						
				25		17						
				75		19						
					26							
					27							
					29							
					34							
					35							

					1							
					2							
					3							
					46			57				
					47							
					48							
		53	62	64	60	56	27	10	11			
								76	15			
						59						
		72	61	63		55						
		73										
		74	77			58						
				29								
				34								
				35								

					1							
					2							
					3							
					32							
					31							
				104		36	99					
						30						
				11	103	62	100					
				15			101					
							87					
						61	88					
						77	89					
								44				
								45				
						35						

Het archeologisch onderzoek in het Locutorium van de abdij van Park (Heverlee)

								1				
								2				
								3				
							82					
							81					
			78	50		6		80		79		
				51		7	86		90	83		
			52			8	85					
						9			93	94	84	
					12					91		
		49			21	13				92		
	109	67	53		16	22				102		
		65	72		36				87			
			73		37				88			
		66	74		38		23		89			
								24				
								25				
								75				
								26				
	95							17	27			
	96							39				
								40				
								31	33			
									34			
97												
98												
					35							

3.4 Interpretatie van de sporen

In de eerste helft van de 15de eeuw bevonden er zich geen structuren op de plaats van het huidige Locutorium (**fase 0**). De eerste bouwactiviteit die werd vastgesteld tijdens de opgravingen, was die van de bouw van de noordelijke muur van de westelijke vleugel van het kloosterpand. Afgaande op de dendrochronologische resultaten die bekomen werden voor de dakconstructie van dit gebouw, moet dit bouwwerk ergens omstreeks 1448 gedateerd worden. Korte tijd later, in 1479, wordt tegen de abdijkerk een uurwerktoren opgetrokken. Latere verbouwingen hebben het uitzicht van deze toren grondig veranderd tot het niveau van de eerste verdieping van het 18de eeuwse Locutorium. Vanaf de eerste verdieping, tot op de zolder, bleef het oorspronkelijke muurwerk wel goed bewaard. Hier werd afwisselend met banden van natuursteen en banden van baksteen gewerkt.

De oudste archeologische resten die afkomstig zijn van bouwactiviteit binnen het huidige Locutorium, gaan terug tot de tweede helft van de 15de eeuw (**fase 1**). Het gaat hierbij om een gebouw (ca. 6 x 5 m) dat een licht afwijkende oriëntatie heeft dan de huidige gebouwen. Dat het niet om een ouder gebouw gaat, is af te leiden uit het feit dat muur 95 tegen muur 44 is aangewerkt, en niet dat muur 95 werd onderbroken door de bouw van muur 44.

Binnen het opgravingsvlak werden drie muren en een hoektoren (bijna vierkant plattegrond van 3 x 3 m) aangetroffen. De muren waren opgetrokken in baksteen, maar voor de fundering van de hoektoren werden ook ijzerzandsteen en kalkzandsteen gebruikt (determinatie zie bijlage 4). In de oostelijke muur van de hoektoren waren twee U-vormige uitsparingen aangebracht in de funderingen. Vermoedelijk hebben deze gaten iets te maken met de bouw van de toren.

Onmiddellijk ten zuiden van het huidige gebouw, kon het verdere verloop van de muren niet meer gevolgd worden, omdat hier in het verleden reeds een grote mazoettank in de grond was ingegraven, waarbij alle archeologische sporen waren vernietigd. Het was ook niet mogelijk een verdere (kamer)indeling van het gebouw te reconstrueren.

Dateerbaar materiaal uit sporen die aan deze fase gelinkt kunnen worden zijn er niet, en een ¹⁴C-datering van de houtskool uit de kalkmortel bleek niet bruikbaar (zie bijlage 3).

Foto 07-HEPA-398

Het gebouw uit fase 1 wordt vermoedelijk in de loop van de tweede helft van de 16de eeuw afgebroken. Op de plaats ervan verschijnt een wegje (**fase 2**) in gebroken natuursteen. De afboording van het wegje bestaat uit op hun kant geplaatste kalkzandstenen tegels (bijlage 4). Gelijktijdig met het wegje is ook een kloostermuur opgetrokken, die in het verlengde ligt van de huidige kloostermuur. De iconografische bronnen zijn niet éénduidig. Op een gravure van J.B. Gramaye uit 1610 is weliswaar geen kloostermuur of pad te zien, maar staat wel een poortje afgebeeld. De eigenlijke locatie van het Locutorium zit verstopt achter bomen. De gravure van L. Vostermans uit 1649 toont geen kloostermuur, maar wel reeds de 17de eeuwse voorloper van het huidige Locutorium. Op een kopie uit 1680 van een landmeterskaart uit 1617 staat naast de 17de eeuwse voorloper van het huidige gebouw wel een kloostermuur.

Foto 07-HEPA-280

In alle geval bevonden er zich in de tweede helft van de 16de eeuw geen gebouwen binnen de afgrenzing van het huidige gebouw, enkel maar het wegje dat naar de kerk draaide en een poortje in de kloostermuur.

Reeds op een kopie uit 1680 van een landmeterskaart uit 1617 staat de 17de eeuwse voorloper van het huidige Locutorium (**fase 3**). Dit gebouw is ongeveer 10 m lang en 5,5 m breed. De fundering van het gebouw gaat door het wegje uit fase 2. De westelijke gevel wordt gedragen door een stevig fundament dat onderaan uit ijzerzandsteen en kalkzandsteen is opgetrokken en daarboven uit baksteen.

Foto 07-HEPA-344

Omdat het gebouw zich deels in de natuurlijke helling bevond, werd aan de westelijke kant een kelder gemaakt. Deze was ongeveer 3,6 m in het vierkant. De aanzet van een gewelf werd aan beide zijden nog waargenomen en in de zuidwestelijke hoek bevond zich een kelderraam. In de

kelder lag een bakstenen vloer in halfsteens verband. De kelder zelf was via een trap (bakstenen treden) bereikbaar vanuit de aanpalende kamer.

Foto 07-HEPA-505

Over uit uitzicht of de functie van de kamer boven de kelder is niets meer te achterhalen omwille van latere bouwactiviteiten.

De oostelijke kamer van het gebouw was maximaal 5,5 m lang en 3 m breed. Centraal in deze kamer bevond zich een haard, waarvan de haardwangen voor de laatste restauratie nog aanwezig waren. Bij het afkappen van het pleisterwerk werd op ongeveer 3,5 m boven de vloer een florale beschildering vrijgelegd. De vloer van de kamer bestond eveneens uit bakstenen in een halfsteens verband. De zone tegen de noordelijke buitengevel was in een later stadium vergraven voor het leggen van leidingen.

Foto 07-HEPA-565

Foto 07-HEPA-196

Foto 07-HEPA-050

Aan de hand van het plattegrond is het mogelijk om een ongeveer 10 m lang gebouw te reconstrueren met een kelder onder de westelijke kamer. De oostelijke kamer op het gelijkvloers was een goede 5,5 m lang en had een centrale haard. De precieze hoogte van het plafond was niet meer te achterhalen, maar wel de totale hoogte van het gebouw.

Op de eerste verdieping van het huidige gebouw werd tegen de gevel van de uurwerktoren de negatieve aftekening van een trapgevel waargenomen. De dakaanzet bevond zich ongeveer 6 m boven het 17de eeuwse vloerniveau. De maximale hoogte van het dak kon niet meer bepaald worden omdat in een latere fase een deur van de uurwerktoren naar de zolder van het huidige Locutorium werd gekapt.

Foto 07-HEPA-240

Foto 07-HEPA-241

Foto 07-HEPA-256

Volgens de bouwinscriptie werd het huidige Locutorium opgetrokken in 1718 (**fase 4A**). Het huidige gebouw is ongeveer 19 m lang en 6,5 m breed. Oorspronkelijk bestond dit gebouw op de gelijkvloers uit drie grote kamers, waarvan de westelijke kamer een haard had in de westelijke wand. De oudere archeologische resten werden in deze kamer afgedekt door een bijna 1 m dik puinpakket dat afkomstig was van de afbraak van de 17de eeuwse voorloper.

In de oostelijke kamer van het gebouw, tegen de uurwerktoren aan, werd een bakstenen beerput gemetseld (met gewelf). Deze beerput bleef lange tijd in gebruik maar werd stelselmatig en grondig gereinigd, want bij het leeghalen ervan werden geen beerresten meer aangetroffen.

Foto 07-HEPA-209

Onder de latere muren tussen LO.0.1, LO.0.2 en LO.0.8 bleven beperkt resten van de oude vloer in rode en zwarte vierkante ceramiektegels bewaard.

Foto 07-HEPA-151

De archeologische resten in de bodem zijn veel beperkter dan die uit de drie voorgaande fasen. Tussen 1718 en 1900 moeten er ongetwijfeld nog een aantal ingrepen hebben plaatsgegrepen aan het gebouw, want op 18de en 19de eeuwse gravures en prenten zijn duidelijk veranderingen aan het dak zichtbaar.

Omstreeks 1900 (**fase 4B**) vinden een aantal aanpassingen plaats aan het gebouw en dit om het leefcomfort te vergroten, waarbij het meest in het hoog springend de verdere indeling van de kamers was. Archeologisch werden van deze verbouwing heel weinig sporen teruggevonden. In de centrale hal LO.0.9 bleef onder de trap een deel bewaard van de vloer in cementtegels uit deze periode.

Foto 07-HEPA-158

Bij een renovatie omstreeks 1950 (**fase 4C**) werden overal de vloeren uitgebroken en vervangen door een betonnen vloer. Ook de beerput uit fase 4A werd een laatste keer geruimd en opgevuld met zand en puin. De weinige dateerbare vondsten uit deze laag zijn in de eerste helft van de 20ste eeuw te dateren.

De restauratiewerken die in 2007 aanvatten, betekenen opnieuw een grondige ingreep voor zowel het gebouw als het bodemarchief. Het bodemarchief wordt volledig weggegraven, en ook het gebouw gaat terug naar haar oorspronkelijke toestand van omstreeks 1718.

BIBLIOGRAFIE

BAISIER C, KLINCKAERT J. & VAN LANI S. 2002: *In Hoc Signo. Een kennismaking met de christelijke en bijbelse symboliek*, Heverlee.

BAISIER C. & VAN LANI S. 2003: *Met zicht op de abdij: de iconografie van de abdij van Park*, Heverlee.

BAISIER C. & VAN LANI S. 2004: *In Paradisum: Natuur en tuin in de christelijke beeldentaal*, Heverlee.

GROOTAERS J. z.d.: *Abdij van Park. Bouwhistorisch en materiaal-technisch vooronderzoek. Deel A1 Locutorium*, onuitgegeven eindrapport.

HARRIS E.C. 1979: *Principles of Archaeological Stratigraphy*, Londen.

HARRIS E.C. 1989: *Principles of Archaeological Stratigraphy*, 2de herziene editie, Londen.

LAWRENCE C.H. 2004: *Kloosterleven de Middeleeuwen in West-Europa en de Lage Landen*, Amsterdam.

SMEETS M. 2008: Archeologisch onderzoek in het Locutorium van de Abdij van Park (Heverlee, Leuven, VI.-Bt), in: HENDERICKX L. & MEES N. (EDS.) 2008: *Archaeologia Mediaevalis* 31, Namen, p. 101-104.

SMEYERS M. 1979: *De Abdij van Park. 850 jaar Premonstratenzerleven*, Heverlee.

STEVENS P. & BEYEN S. 2006: *Abdij van 't Park - Heverlee. Restauratie Clastrum. Fase 1: Locutorium. Bouwhistorische nota met inventaris interieurelementen. Diagnosenota. Bestemmingsnota. Verantwoordingsnota*, onuitgegeven restauratienota.

VAN ERMEN E., VANHOVE L. & VAN LANI S. 2000: *Kaartboek van de Abdij van Park 1665*, Brussel.

VAN LANI S. 1999: *De nobertijnenabdij van Park*, Leuven.

VAN UYTVEN R. (ED.) 1980: Leuven. "De beste stad van Brabant". Deel I: De geschiedenis van het stadsgewest Leuven tot omstreeks 1600, in: *Arca Lovaniensis. Artes atque historiae reserans documenta* 7, Leuven.

VERREES W. 1970: *Abdij van 't Park, Heverlee. Historisch overzicht en bezoek aan de abdij*, Leuven.

Bijlage 2: Vondsteninventaris

Inv. Nr.	Spoor	Inhoud
07-HEPA-001	50	Tegels
07-HEPA-002	51	Zandstaal
07-HEPA-003	7	Tegels
07-HEPA-004	29	14C-monster
07-HEPA-005	17	14C-monster
07-HEPA-006	33	14C-monster
07-HEPA-007	24	Steenmonster
07-HEPA-008	24	Steenmonster
07-HEPA-009	24	Steenmonster
07-HEPA-010	30-31-32-33	Steenmonster
07-HEPA-011	30-31-32-33	Steenmonster
07-HEPA-012	87	Baksteen
07-HEPA-013	104	Tegel
07-HEPA-014	72	Baksteen
07-HEPA-015	49	Baksteen
07-HEPA-016	49	Kalkmortel
07-HEPA-017	70	Baksteen
07-HEPA-018	97	Natuursteen
07-HEPA-019	97	Kalkmortel
07-HEPA-020	24	Natuursteen
07-HEPA-021	24	Natuursteen
07-HEPA-022	30-31-32-33	Natuursteen
07-HEPA-023	84	Baksteen
07-HEPA-024	2	Tegels
07-HEPA-025	27	Baksteen
07-HEPA-026	17	Baksteen
07-HEPA-027	39	Dierlijk bot
07-HEPA-028	39	Glas
07-HEPA-029	39	Metaal
07-HEPA-030	41	Dierlijk bot
07-HEPA-031	23	Ceramiek
07-HEPA-032	23	Glas
07-HEPA-033	23	Kleipijpje
07-HEPA-034	2	Ceramiek
07-HEPA-035	68	Baksteen
07-HEPA-036	99	Baksteen
07-HEPA-037	61	Baksteen
07-HEPA-038	93	Baksteen
07-HEPA-039	73	Zandstaal
07-HEPA-040	88	Zandstaal
07-HEPA-041	25	Zandstaal
07-HEPA-042	51	Zandstaal
07-HEPA-043	50	Kalkmortel
07-HEPA-044	47	Kalkmortel
07-HEPA-045	70	Kalkmortel
07-HEPA-046	72	Kalkmortel
07-HEPA-047	49	Kalkmortel
07-HEPA-048	28	Kalkmortel
07-HEPA-049	29	Kalkmortel
07-HEPA-050	30	Kalkmortel
07-HEPA-051	31	Kalkmortel
07-HEPA-052	32	Kalkmortel
07-HEPA-053	33	Kalkmortel
07-HEPA-054	17	Kalkmortel
07-HEPA-055	7	Kalkmortel

07-HEPA-056	104	Kalkmortel
07-HEPA-057	99	Kalkmortel
07-HEPA-058	87	Kalkmortel
07-HEPA-059	88	Menselijk bot
07-HEPA-060	91	Ceramiek
07-HEPA-061	91	Glas
07-HEPA-062	91	Metaal
07-HEPA-063	91	Bot
07-HEPA-064	91	Baceliet
07-HEPA-065	107	Ceramiek
07-HEPA-066	losse vondsten	Menselijk bot

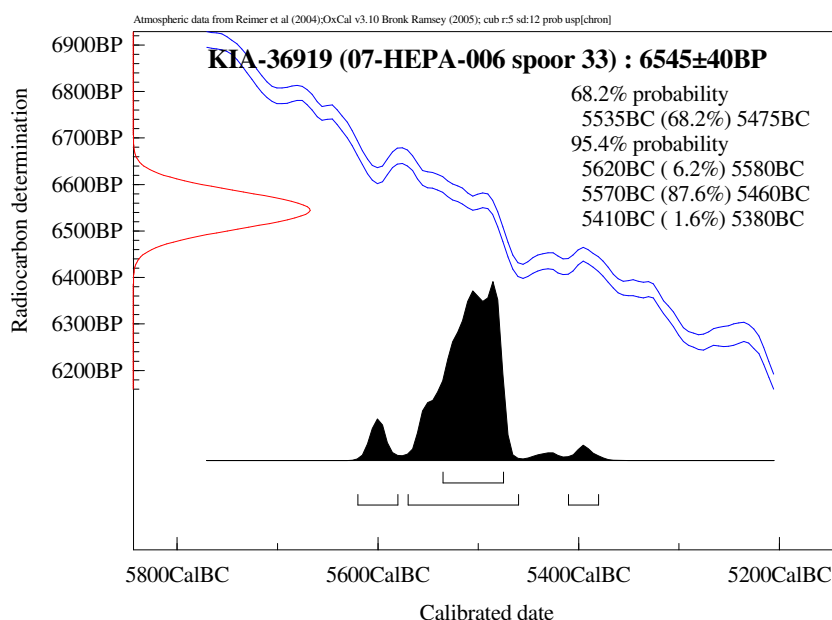
Bijlage 3: Dateringsrapport

04/08/2008

Maarten Smeets
Studiebureau Monumentenzorg bvba
Lichtveld
3980 Tessenderlo

Radiokoolstof dateringsrapport

Heverlee – Abdij Het Park

KIA-36917 (07-HEPA-004 spoor 29) : > 46720BP

KIA-36950 (07-HEPA-005 spoor 17) : 50200+4120/-2710BP

Opmerking:

De drie gedateerde houtskoolmonsters uit mortel zijn waarschijnlijk gecontamineerd door geologisch oude koolstof (steenkol).

Met vriendelijke groeten,

Mark Van Strydonck

Bijlage 4: Steendeterminaties

Steendeterminaties Locutorium Abdij van Park

Opdrachtgever

Maarten Smeets
Studiebureau Monumentenzorg
Lichtveld 29
3980 Tessenderlo
brief van 13.2.2008

Lijst der ontvangen monsters

07-HEPA-010 en 07-HEPA-011: spoor 33, fundering hoektoren (oudste bouwfase)
07-HEPA-007 en 07-HEPA-008: spoor 24, wegje (tweede bouwfase)
07-HEPA-009: spoor 24, afboording wegje (tweede bouwfase)

Visuele beschrijving der monsters

07-HEPA-007

Compacte beige-witte zandige kalksteen met parallelgelamineerde witmergelige bandjes 0.5-1 cm dik tissengeschakeld tussen de zandige kalksteen. De zandige kalksteen is opgebouwd uit matig-fijne korrels die hoofdzakelijk uit gerolde kalkbioklasten bestaan, ca 1% fijne zwarte glauconietkorrels, ingebed in calcietcement. Kwartskorrels zijn slechts zelden merkbaar. Op het verweringsoppervlak zijn de glauconietkorrels uitverweerd. In de zandige kalksteen komen meer grijsgekleurde en gespikkelde ronde vlekken voor met doormeter ca 0.5 cm, aangerijkt in middelmatige kwarts en glauconietkorrels. Deze ronde korrels zijn bioturbaties, graafgangen in de sediment en opgevuld door meer energetisch en grofkorreliger zandiger materiaal, dat ook met hetzelfde kalkcement verkit is. Het gesteentetype lijkt sterk op dat van de Gobertangesteent, zonder dat het typisch eikenhoutpatroon zichtbaar is. Er is dus een redelijke kans dat deze steen dus niet komt uit de omgeving van Gobertange zelf, maar uit een overeenkomstige gesteentelaag waarvan het verspreidingsgebied de streek tussen Dijle en Zenne (dus tussen Leuven en Brussel) kenmerkte.

Dit is het enige voorbeeld van een witte kalksteen tussen de monsters. Gebruik van deze steen moet vergelijkbaar geweest zijn met de Gobertangesteent. Wegens een verschillend herkomstgebied met de typische Gobertangesteent, wordt deze steensoort vooralsnog tot de Brusseliaanse stenen gerekend.

07-HEPA-008

Compacte lichtgrijze gespikkelde middelmatige kalkige zandsteen, rijk aan kwartskorrels naast gerolde calciët-bioklasten, met calcietcement, met matig-fijne glauconietkorrels (tot 5%) en met een grote dubbelkleppige schelp met witte calcietschaal. Het verweringsoppervlak vertoont uit licht beige-grijze patina met door vertering uitgerepareerde korrels die met calcietcementbruggen onderling verbonden blijven, waartussen het merendeel van het calcietcement en de glauconiet is opgelost. In de steen komen geïsoleerde macroporiën voor op millimeterschaal, waarvan het ontstaan vermoedelijk een gemodificeerde steenkern is. Doorheen het monster komen witverweerde, wat meer poreuze zones voor door sterkere kalkoplossing § waardoor de steen gelijkenis krijgt met het gepatineerd oppervlak. Deze steen behoort eveneens tot de groep de Brusseliaanse stenen die in hoogste concentratie ten westen van de Dijle voorkwamen, maar die ook tussen Bierbeek en Hoegaarden en mogelijk in de onmiddellijke omgeving van de Parkabdij voorkwamen.

07-HEPA-009

Compacte lichtbeige matig-fijne kalkzandsteen, met enkele % fijne verweerde glauconietkorrels, met wat micaschilfertjes, voornamelijk opgebouwd uit kalkbioklasten, ingebed in wittere en vermoedelijk gemakkelijker oplosbare calcietcement. Qua scheikundige en mineralogische samenstelling is dit een

kalksteen, qua korrelige textuur een zandsteen. Enkele grotere (1-3 mm) witverweerde gerolde bioklasten. Afgezien van deze betrekkelijk kleine en geïsoleerde witte vlakken is deze steen homogeen van samenstelling. Beige patina op door oplossing licht uitgeprepareerde steen (korrels staan in reliëf door snellere oplossing calcietcement).

Deze steen behoort eveneens tot de groep der Brusseliaanse stenen en is afkomstig uit hetzelfde herkomstgebied. Alle monsters 07-HEPA-007, 07-HEPA-008 en 07-HEPA-009 komen echter uit verschillende steenbanken. Deze steen staat qua samenstelling tussen 07-HEPA-007 en 07-HEPA-008 in. Indien er al selectie van het materiaal is gemaakt voor de boordstenen is dit dus niet gebaseerd op mineralogische samenstelling of duurzaamheid maar op homogeniteit en de mogelijkheid om meer regelmatige grotere formaten uit de steenbank te halen.

07-HEPA-010

Meer verweerde en door schimmeldraden doortrokken beige-grijze middelmatige kalkzandsteen, opgebouwd uit kwarts en vooral kalkbioklastkorrels, met ca 5% glauconietkorrels. Er komen meerdere kalkschalige schelpafdrukken voor. Het calcietcement is witverweerd en dikwijls gedeeltelijk opgelost. Bij breuk gaan ook de korrels zelf splijten en stofferige reten achterlaten, ook wijzend op een sterkere verweringsgraad. Het patina is licht beigebruin, maar moeilijk te onderscheiden omdat deze steen in een aarde-achtige omgeving ingebed lag, wat zeker heeft bijgedragen tot een sterkere verweringsgraad.

Deze steen behoort eveneens tot de groep der Brusseliaanse stenen en is afkomstig uit hetzelfde herkomstgebied. Qua korrelgrootte en samenstelling lijkt dit monster het meest op 07-HEPA-009 dat echter in frissere staat verkeert. Het verschil in verweringsgraad is niet noodzakelijk een verschil in oorspronkelijke kwaliteit maar kan komen door bewaring op het site in minder gunstige omstandigheden (blootstelling aan water met hogere zuurtegraad). Het voorkomen van schelpen moet als incidenteel worden beschouwd op schaal van de monsters en kan dus niet als argument gebruikt worden.

07-HEPA-011

Roodbruine, wat brokkelige, overwegend matig-fijne tot matig-grove glauconietrijke ijzerzandsteen die vrij goed gecementeerd is, doortrokken door oranjebruine vlakken die wat minder sterk gecementeerd zijn. De glauconietkorrels lijken weinig verweerd en niet aan de oorsprong van het limonietcement te liggen (ten minste niet binnen dit monster). De kleurverschillen hangen samen met de Fe-OH verhouding en kristalliniteit van het limonietcement. De korrels zijn omgeven door een gelimonitiseerde kleifilm en liggen ingebed in een limonietcement waartussen een behoorlijke porositeit aanwezig blijft. Het monster is doortrokken door hardere donkerglanzende strepen, aangerijkt in Fe-rijke limoniet (goethiet) die tot heterogeniteit in de steenkwaliteit leidt. Er komen regelmatig verspreide macroporiën voor in de interstitiële ruimte, waarvan de grootte kan oplopen tot die van de zandkorrels.

Deze ijzerzandsteen behoort tot de groep der Diestiaan ijzerzandstenen, waarvan de dichtstbijgelegen winningsplaatsen vlak ten noorden van Leuven lagen (Roesselberg-Kesselberg-Pellenberg). De roodachtige kleur wijst op een zekere selectiviteit, vermits die maar tot enkele banken beperkt is (de normale kleur is roestbruin en niet roodbruin). De eerder fijne korrelgrootte en de heterogeniteit in de verstening wijzen op lokale oorsprong en kleinschalige winning.

Commentaar

Alle steensoorten zijn van lokale oorsprong, t.t.z. afkomstig van dichtbij gelegen vindplaatsen. Het waren de gemakkelijkst beschikbare stenen die toen voorhanden waren, zeker niet uitgezocht voor hun uitzonderlijke eigenschappen. Kenmerkend zowel voor de Brusseliaanse als Diestiaanse stenen was hun heterogeniteit, m.a.w. iedere steenbank is licht verschillend maar tussen de verschillende winningsplaatsen konden steenbanken met dezelfde kenmerken terugkomen, zodat unieke herkomstbepaling vooralsnog onmogelijk is. Mogelijk komen dus alle Brusseliaanse stenen van eenzelfde winningssite, ondanks hun heterogeniteit. De Ledestein waarvan voorkomen en winning overlapt met de Brusseliaanse steen in het gebied tussen Brussel en Leuven komt tussen de monsters

niet voor. Aan deze steen werd nochtans de hoogste kwaliteit toegekend. Dit kan erop wijzen dat hier bij voorkeur goedkopere steensoorten wonden aangewend, dan wel dat de stenen afkomstig waren uit een winningsplaats waar Lesesteen afwezig was (hetzij oostelijk van de Dijle, hetzij westelijk van de Dijle maar dan ten zuiden van de Voer).

Op de bouwwerf gebeurde wel een zekere selectie, m.a.w. iedere steenblok werd aangewend daar waar hij het best geschikt was (bijv. de keuze van de kantrecht geplaatste grotere boordstenen).

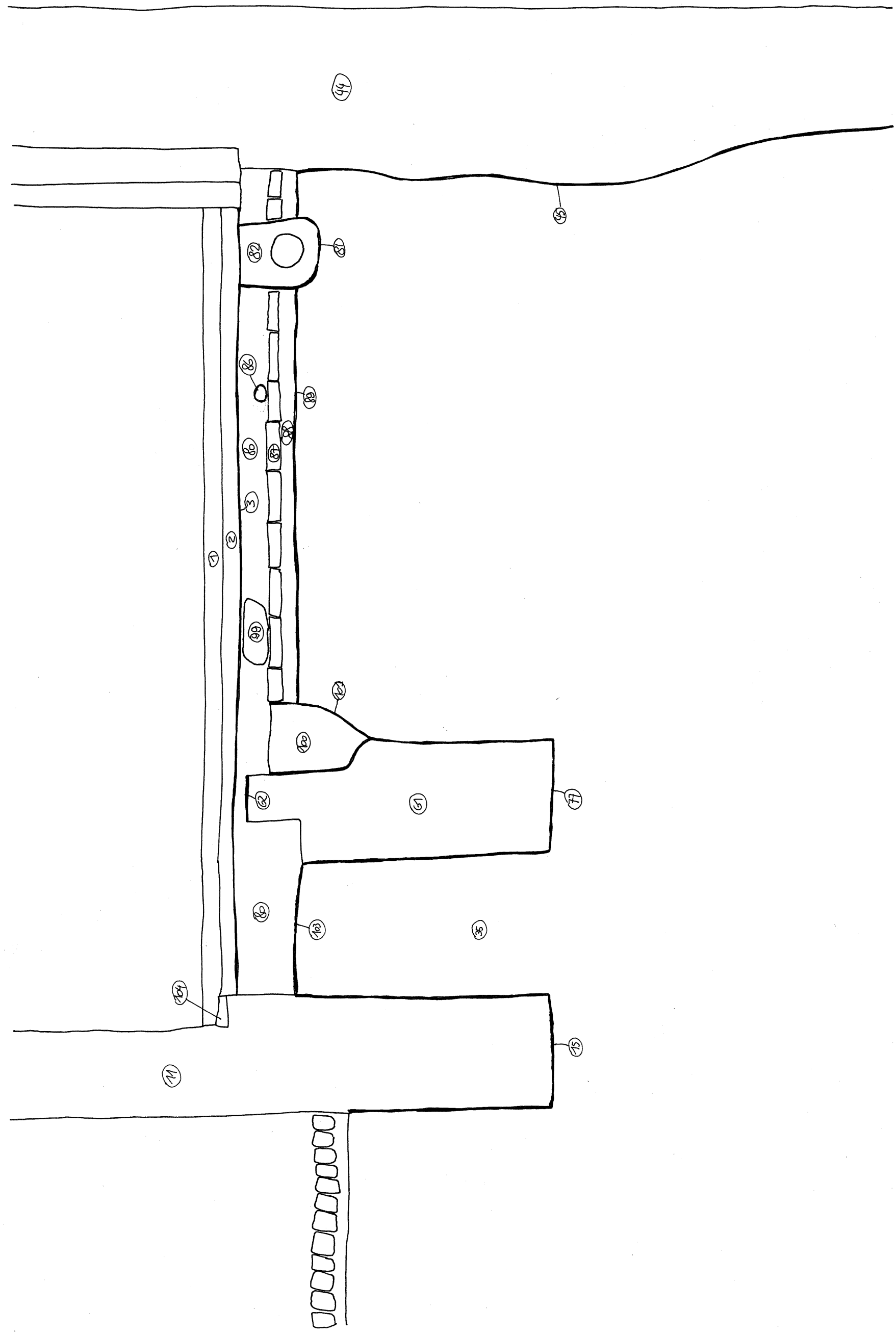
Het gebruik van kalkzandstenen voor wegverharding mag opvallend lijken, aangezien de stenen gemakkelijk verweren en afschilferen. Toch had dit zijn voordelen, vermits dergelijke stenen daardoor minder sletig waren voor schoeisel, hoeven of wielen. Door de afgeronde vorm die de uitstekende stenen aannamen (kinderkopjes) konden de modder beter wegzijgen en werd ze niet meegesleept door de passanten.

Recyclage tussen de opeenvolgende bouwfasen is mogelijk, zelfs plausibel maar niet te bewijzen: de stenen bleven beschikbaar vanuit hun natuurlijke winningsplaatsen op hooguit enkele kilometers afstand, terwijl de duurzaamheid ervan kon leiden onder slechte behandeling, bijv. wanneer water zich in de stenen kon accumuleren. Zo is het opvallend dat de monsters uit de oudste bouwphase in meer verweerde staat verkeren dan de monsters uit een jongere bouwphase.

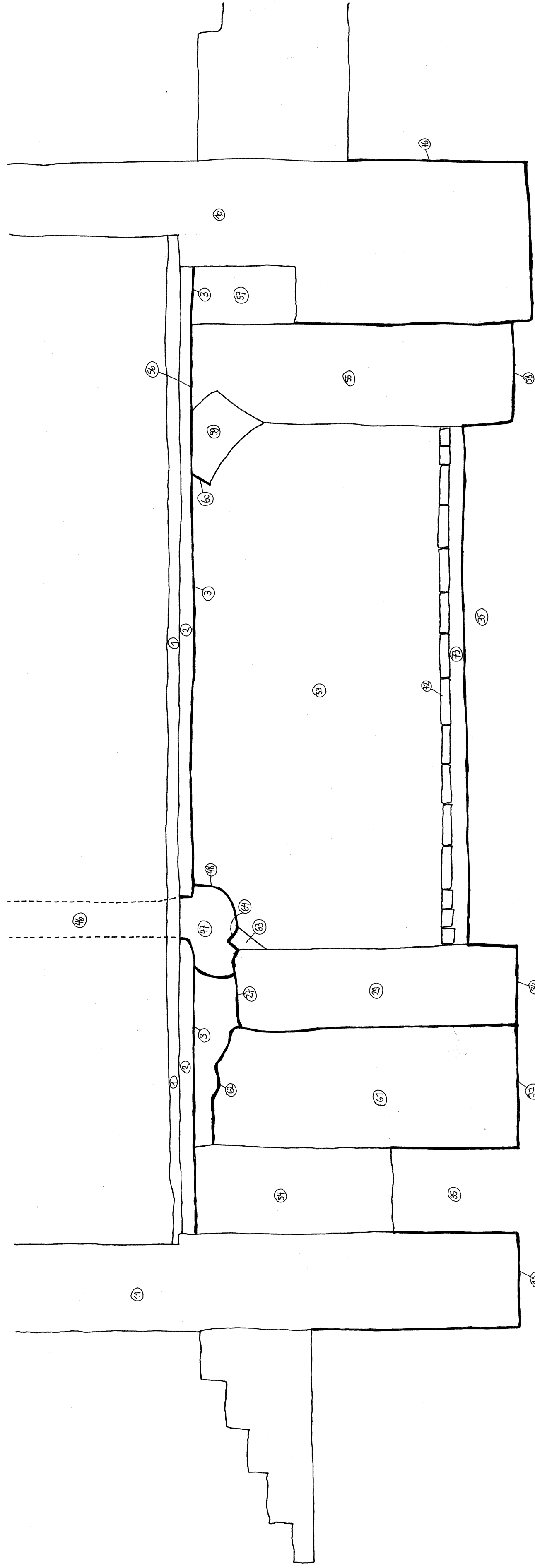
Michiel Duser
KBIN – Belgische Geologische Dienst
15.2.2008

Bijlage 5: Profieltekeningen

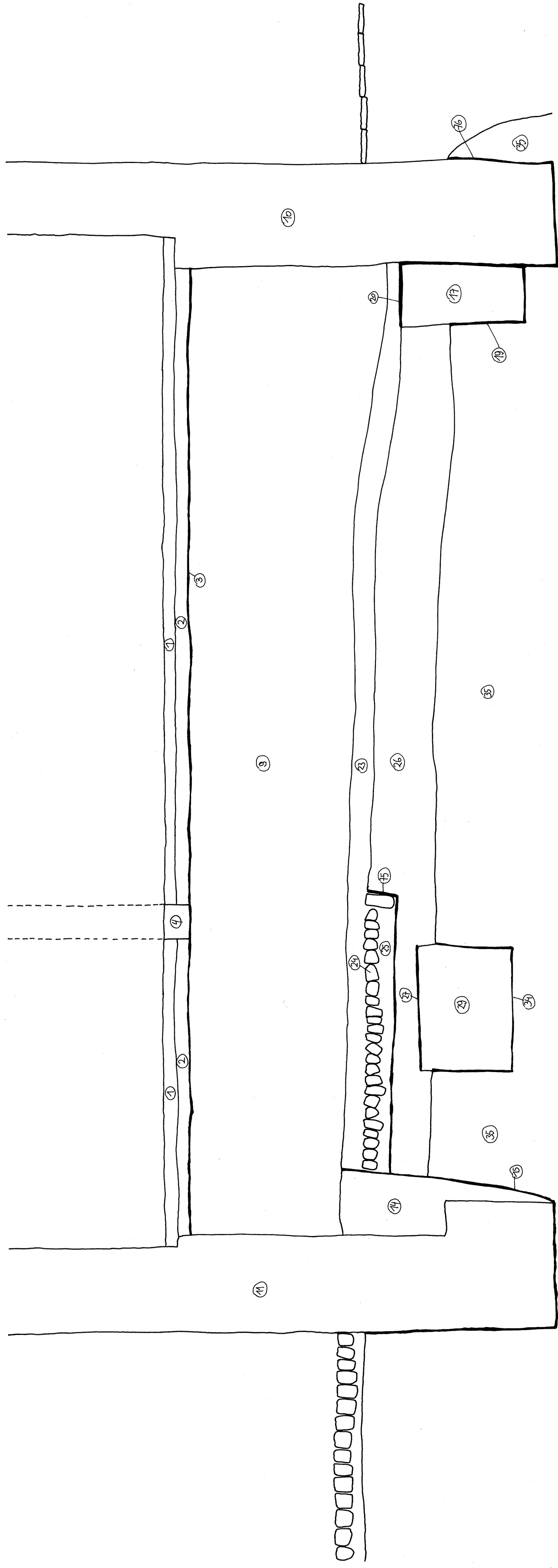
ABDIJ VAN PARK - LOCUTORIUM
PROFIEL OOSTELIJK PERCEEL

ABDIJ VAN PARK - LOCUTORIUM
PROFIEL MIDDEN PERCEEL

ABDIJ VAN PARK - LOCUTORIUM
PROFIEL WESTELIJK PERCEEL

ABDIJ VAN PARK - LOCUTORIUM
DWAARS PROFIEL

